

fritanke

#3 • 2013

MEDELEMSMAGASIN FOR HUMAN-ETISK FORBUND

GIR VI NOK PLASS TIL TANKEN?

Dette nummeret er i sin helhet viet til tanker, samtaler, mening og filosofi. Pluss en fyldig presentasjon av Human-Etisk Forbunds nye slagord og nye radioserie.

Side 12, 25, 26, 40, 52, 56, 64

fri tanke

3 · September/Oktober 2013

Fri tanke
Medlemsmagasin for
Human-Etisk Forbund

Fri tanke redigeres etter
redaktørplakaten.

Redaksjonelt stoff i Fri tanke står
ikke nødvendigvis for Human-
Etisk Forbunds regning.

Kontakt

Tlf: 23 15 60 20
Fax: 23 15 60 21

Epost:

fri.tanke@human.no
fritanke.no

Ansvarlig redaktør

Kirsti Bergh
kirsti.bergh@human.no

Journalist

Even Gran
even.gran@human.no

Design & produksjon

Dinamo Magazine
magazine@dinamo.no

Repro

Dinamo

Trykk

Kroonpress AS

Opplag

64 000

Coverillustrasjon

Peter John de Villiers/ byHands

Stofffrister 2013

Nr 4-2013: 1. oktober
Nr 1-2014: 1. desember

Med forbehold om endringer.

Fagpressen

I magasinet Fri tanke har artikler referansenummer. Tast dette
nummeret inn i søkefunksjonen på **Fritanke.no** – så får du opp saken.

LEDER

01

Din tanke er fri

«**GI PLASS TIL TANKEN**», sier Human-Etisk Forbund i sin nye kampanje. I sentrum av kampanjen inviteres du til å stoppe opp og finne tid til å lytte til samtaler som gir – nettopp – rom for videre refleksjon, om livene vi lever, valgene vi tar og konsekvensene av dem.

AT TANKEN og refleksjonen er i fokus er ikke nytt. Det er på mange måter dette forbundet er stiftet på. «Tenk selv» var oppfordringen til borgerlige (nå humanistiske) konfirmanter, og Alf Cranners tekst «Din tanke er fri» er nærmest et humanistisk credo.

DIN TANKE ER FRI – ingen kan bestemme hva du skal tenke. Din tanke er fri, og du er i stand til å skape fantastiske ting – enten det er i dine drømmer, gjennom kunst, litteratur, ingeniørkunst, gode gjerninger eller i møte med andre mennesker. Din tanke er fri, men det betyr ikke at du kritikkløst skal godta dogmer og læresetninger. Det forutsetter at du bruker din egen kritiske sans til å vurdere hvorvidt det de postulerer innebærer rimelighet, er etisk holdbart og i overensstemmelse med sunn fornuft: «Kan dette virkelig stemme?»

AT TANKEN er fri, innebærer også at den kan gå seg vill. Derfor har alle tanker godt av å møte andres tanker, der du selvkritisk reflekterer:

01 Gjennom «Gi plass til tanken» får du møte andres tanker, og kanskje nye rom til dine egne.

«Kan jeg ha tatt feil?» Det er gjerne i møte med andres tanker at din egen tanke får rom, motstand og mulighet til å utvikle seg.

TANKEFRIHETEN ER en av de grunnleggende menneskerettigheter. Den er grunnlaget for både ytringsfrihet, religionsfrihet og er selve forutsetningen for demokratiet. Humanismen er et demokratisk livssyn uten fasit – det er det enkelte mennesket som gjennom etisk og kritisk refleksjon må ta sine egne valg. Men det er i fellesskap man ofte kommer fram til de beste tankene – og de kan være utgangspunkt for handling.

DIN TANKE ER FRI. Slik er det ikke over alt i verden. Det forplikter å være humanist, sier humanistprisvinner Dag O. Hessen. Bruk den frie tanken godt. ♦

T Kirsti Bergh, redaktør av Fri tanke

Les på Fritanke.no

På **fritanke.no** publiserer vi jevnlig saker om livssyn, livssynspolitikk og mye annet.

Vi synes vi har spennende stoff også der, som vi gjerne vil du leser.

I dette nummeret har alle referanser til **fritanke.no** et referansenummer.

Tast dette nummeret inn i søkefunksjonen på **fritanke.no** – og voila, så får du opp saken.

6 Kalender
Ting vi husker fra månedene som har gått, og ting som skal skje i månedene som kommer.

8 3 Medlemmer
Vi stiller tre medlemmer av Humanistisk Ungdom denne gang – to spørsmål.

1 Aktuelt

10 Notiser

12 Podcast «behind the scenes»
Denne høsten skal Human-Etisk Forbund møte folk flest og egne medlemmer gjennom kampanjen «Gi plass til tanken». Og en av måtene det skal skje på, er gjennom å presentere meningsfulle samtaler med interessante folk – på nettradio.

18 Bilder fra verden
Den indiske humanisten og rasjonalisten Narendra Dabholkar kjempet mot overtro og irrasjonalitet – og for det måtte han nylig bøte med livet.

20 Kropp og sjel på humanistisk vis
Da det ble kjent at Human-Etisk Forbund skulle arrangere seminar med filosofi, yoga og meditasjon, var det mange som rynket på nesa. Så hvor mye New Age ble det?

2 Forbundet

26 Generalsekretærens spalte
Vi ønsker å invitere til tenkning og meningsutveksling om viktige problemstillinger når vi inviterer til å «gi plass til tanken», skriver generalsekretær Kristin Mile.

27 Notiser

28 Notert fra Landsmøtet

29 Hovedstyremedlemmet
Lisbeth Holand er ny nestleder i Human-Etisk Forbund.

30 Humanistisk uke
Under Humanistisk uke skal det skje mye i hele landet – her er en liten smakebit.

32 Filosofikafé
Human-Etisk Forbunds lokallagsarbeid kan være mer enn seremonier og livssynspolitikk. Sissel Honne Meyer og Reidar Einarsen er to av mange aktive som arrangerer filosofikafé.

38 Humanistisk Ungdoms spalte
Humanistisk Ungdoms nye leder Anders Garbom Backe har akkurat arrangert sin første sommerleir som leder.

3 Tema

40 Hva er egentlig en tanke? Og hvordan er det egentlig man skaper rom for tanken? Hjerneforsker Johan Storm mener det er viktig å la tankene vandre omkring utenom det faste, da kommer du kanskje på sporet av noe viktigere enn om du strever veldig for å finne ut noe bestemt.

4 Meninger

52 Kronikk
I år er det 300 år siden opplysningsfilosofen Denis Diderot skapte oppslagsverket kjent som Den store franske Encyklopedien, som hadde som mål å «endre den alminnelige måten å tenke på».

56 Portrettet
Gunn Hild Lem er alltid på jakt etter den gode samtalen. Nå er hun programleder for Human-Etisk Forbunds podcast «Gi plass til tanken».

64 Menneskerettigheter
Din tanke er fri, den kan ikke fanges. Trenger tankefriheten da egen menneskerettslig beskyttelse?

67 Bokanmeldelse
Vi har lest Humanist forlags nye bok *KonspiraNorge!*

68 Human etikk
Gjennom størsteparten av historien har etikk og moral vært tett sammenvevd med religion.

72 Informasjonssider

MAI

4

Alle valgte humanistisk

Alle seks ungdommer i Tydal valgte – uavhengig av hverandre – Humanistisk konfirmasjon. Sammen med åtte ungdommer fra Selbu ble de feiret under seremoni med musikk, tale og høy-tid i Tydalshallen 4. mai. Tydalspresten uttrykte tidligere i år sin bekymring overfor NRK og mente årsaken blant annet lå i at skolen hadde sluttet med skolegudstjeneste før jul.

17

Kirke i feiringen

17.mai-toget fra Kråkstad skole gjorde også i år et stopp for gudstjeneste i kirka, der de som ikke ønsket delta ventet utenfor. Slik er det mange steder i landet. En ny KIFO-rapport viser at 72 prosent av landets kommuner har gudstjeneste som en del av den offentlige 17. mai-feiringen. [9127]

31

– Stolt av å være humanist

– Men jeg tenker at det forplikter også, sa Humanistprisvinner Dag O. Hessen da han mottok prisen under HEFs landsmøte. – Mening er for meg betinget av menneskelig liv på denne planeten i overskuelig framtid, og det å streve for dette gir mening i livet, sa han i sitt foredrag. Les det på Fritanke.no [9139]

JUNI

1

Delt om aktiv dødshjelp

Human-Etisk Forbunds landsmøte fastslo at forbundet ikke skal ta stilling til spørsmålet om aktiv dødshjelp, men at et humanistisk livssyn åpner både for å være for og å være mot. I debatten var tilhengerne av aktiv dødshjelp i flertall, men også et flertall av dem ga uttrykk for at de var mot at HEF skulle ta stilling. Les mer på Fritanke.no [9140]

4

Mote om religion i skolen

HEF samlet alle parti i Bergen til møte om religion i skolen og la der fram dokumentasjon på overtramp. Etter å ha sett materialet, var politikerne samstemte i at det trengs en innskjerping. Mor Ellen Ryland var på møtet og kunne fortelle at lærerne på hennes skole mener at alternativet alltid må være kjedeligere enn å gå i kirken, slik at barna ikke skal fristes til å velge bort skole-gudstjenesten. [9149]

JULI

27

Sommerens høydepunkt

– For veldig mange ungdommer: Humanistisk Ungdoms sommerleir – fem dager med fullpakket faglig og sosialt program. I år var tema *Demokrati og menneskerettigheter*. Sjekk ut humanistiskungdom.no for en sniktitt på leiravisa og finne ut hva som foregikk.

AUGUST

14

Tapetserte moské

– Jeg har ikke noe annet valg enn aksjonisme, sier Sara Mats Azmeh Rasmussen. Hun fortsetter sin kamp for homofile og kvinner i islam. Natt til 15. august tapetserte hun inngangspartiet til Stockholm moske, med plakatuskrifter av en versjon av «Skrik» hun selv har malt. Bildet er i fargene til flere islamske stater, men i stedet for «Allah er stor» står det «Allah skriker». [9176]

16

Hurra – seks år!

Så var Humanistisk Ungdom nådd skolealder. 6-årsdagen ble feiret som seg hør og bør en seksåring – med kake, ballonger og gave. De gamle i Humanismens hus ble også invitert. Og leder Anders Garbom Backe mottok på HUs vegne en splitter ny bok: *Den magiske virkeligheten* av Richard Dawkins.

21

FrP vil avvikle støtte

I sin rapport om strengere asyl- og innvandringspolitikk foreslo Fremskrittspartiet før valget også å avvikle tilskuddsordningen til tros- og livssynssamfunn. Utvalget foreslår også å fullføre skillet mellom stat og kirke. – Politikk og religion bør skilles mer og mer. Noen mener at vi kan drive med litt diskriminering slik at vi gir støtte til noen trossamfunn, men ikke til alle. Det er uaktuelt politikk for et liberalistisk parti, sa Per Sandberg til Vårt Land.

SEPTEMBER

15

Internasjonal demokratidag

«Demokrati er den verste styringsformen som finnes, bortsett fra alle de andre som er blitt prøvd opp gjennom tidene.», sa Winston Churchill. Årets tema for demokratidagen er «Styrke stemmer for demokrati»: uten borgernes deltakelse blir det ikke noe reelt demokrati.

16

Humanistisk uke

I uke 38 og uke 39 er det **Humanistisk uke** i de fleste lokallag av Human-Etisk Forbund over hele landet! human.no/humanistisk-uke for program

18

Scientologi avkledd

Humanist forlag lanserer boka *1984* av scientologi-avhopperen Geir Isene.

22

Festkveld med Åse og Dag

Åse Kleveland arrangerer «Dype tanker og høye toner» – en festsaften med musikk og interessante samtaler – på Litteraturhuset i Oslo, og i Logen i Bergen den 25. september.

OKTOBER

1

Konfirmasjonspåmelding stengt

All påmelding til konfirmasjonskurs og -seremonier som skal foregå i 2014 må skje innen denne dato.

9

Den røde eller blå pillen?

Norges fremste skepsis-blogger Gunnar Tjomlid lanserer *Placebodefekten* på Humanist forlag.

19

Livssynspolitisk landskonferanse

Tema for årets landskonferanse er livssynspolitikk. Blant debattantene er biskop Atle Sommerfeldt, som skal diskutere «Skal tradisjon eller likebehandling veie tyngst?» med Sturla Stålsett. Nysgjerrig? Se human.no

26

Frivillighet i HEF

Hordaland Human-Etisk Forbund arrangerer helgeseminar om frivillighet: det er de frivillige som arrangerer seremoniene, konfirmasjonskursene, forestår vigslar og gravferder, styrer lokallagene og arrangerer debattmøter. Men hva vil det si å være frivillig? Sted: Bergen. For mer info: human.no/hordaland

NOVEMBER

7

Albert Camus 100 år

Forfatteren og filosofen Albert Camus er med sin eksistensfilosofi og ideen om menneskets totale frihet interessant å lese også i dag. Hans filosofiske hovedverk er *Menneskets opprør* [1951], og i 1957 fikk han Nobels litteraturpris.

14

Filosofér i Stavanger

Også utenom Humanistisk uke arrangeres det filosofikafeer i Human-Etisk Forbund. Dette er høstens siste filosofikafé i Stavanger HEF, men følg med på «Hva skjer» på human.no for arrangement over hele landet.

21

Verdens filosofidag

Gi plass til tanken og nye ideer – og la samtale og den frie debatt gå. Uten filosofenes bidrag hadde verden sett annerledes ut.

22

50 år siden Kennedys død

USAs president John F. Kennedy ble skutt i 1963. Konspirasjonsteoriene om hvem som *egentlig* stod bak har florert. Lær mer om konspirasjonsteorier i den ferske boka *KonspiraNorge*.

Vi stiller tre medlemmer i Humanistisk Ungdom to spørsmål

- 1) Hvorfor er du medlem av Humanistisk Ungdom?
2) Hva var spesielt bra med årets sommerleir?

MARI SAMUELSEN (16)
Bryne

1) Jeg har alltid stusset litt på det med Gud. Jeg valgte derfor Humanistisk konfirmasjon, uten helt å vite hva jeg gikk til. Det er det beste valget jeg har gjort! Jeg ble med på sommerleir i 2012, og så fort jeg ble 15 meldte jeg meg inn. Nå er jeg styremedlem i Jæren lokallag.

2) Vi kunne velge foredrag, og mange ulike foredragsholdere var innom leiren, blant annet Didrik Söderlind. Ulike tema hver dag ga variasjon, og vi lærte noe nytt hele tiden. Å være medlem i HU har gjort meg mer kritisk og anstendig. Og etter foredrag og heftige diskusjoner vet jeg å argumentere for meg!

JOHANNES MOLDUNG (18)
Bergen

1) Jeg er medlem i HU fordi jeg synes det er en åpen og hyggelig organisasjon som inkluderer alle. Jeg ser det bare som en bonus at HU støtter et livssyn jeg er enig med, og jeg hadde vært med uansett for det gode miljøets skyld.

2) Sommerleiren var bra fordi det var en god balanse mellom gøy, faglig innhold, og sosiale aktiviteter. De hyggelige folkene som var på leiren gjorde det også bra. Det som gjorde leiren fantastisk, var de flotte gruppeinnleggene på kveldssamlingene.

SINDRE JØRGENSEN (15)
Sortland

1) Hovedgrunnen til å være medlem er fordi jeg ikke tror på noen gud. Men også fordi det i HU er mange fantastiske mennesker som gjør mye for å hjelpe andre som kanskje ikke har det like bra. Jeg får også følelsen av å være med i noe som faktisk kan utgjøre en forskjell.

2) Dette er min første leir, og jeg synes det var fantastisk – med mange hyggelige og ulike typer folk. Det var anledning til å komme med ulike meninger, og så få nye synspunkt på ting man ikke hadde tenkt på før. Vi lærte også mye om det HU er engasjert i, og om demokrati, menneskerettigheter, fattigdom osv. Jeg vil gjerne tilbake neste år.

Aktuelt

NOTISER

REPORTASJE

BILDER FRA VERDEN

FEATURE

F Even Gran

Skeptisk oppvåkning

Astronaut og skeptiker Christer Fuglesang var blant talerne på den 15. europeiske skeptikerkonferansen «Escape to Clarity» i Stockholm 23.-25. august. Han snakket begeistret om hvordan romforskning bidrar tilbake til samfunnet i form av forskning og innovasjon.

Konferansen samlet omkring 150 deltagere i ærverdige Nalen. Fritanke.no snakket blant annet med spøkelsesjegeren Hayley Stevens og bloggeren Michael Marshall som avslører hvordan pr-bransjen får idiotiske artikler på trykk i de store mediene – artikler som bare fungerer som reklame for kundene deres. [9185]

► Det internasjonale humanistforbundet IHEU lanserte i august nettstedet The Freedom of Thought Report-freethoughtreport.com. Nettstedet har forrige års IHEU-rapport om diskriminering av humanister, ateister og ikke-religjøre verden over, og vil bli oppdatert årlig.

► Den 15. europeiske skeptiker-konferansen ble arrangert i Stockholm 23.-25. august, og Fritanke.no møtte blant annet med spøkelsesjegeren Hayley Stevens og bloggeren som avslører hvordan pr-bransjen greier å få idiotiske artikler på trykk i de store mediene. [9185]

► The Clergy Project er et nettverk av ikke-troende prester og pastorer i USA. Noen av dem står offentlig fram, mens andre holder ateismen sin skjult og arbeider fortsatt som geistlig. I dag består nettverket av rundt 455. En av dem, Jerry DeWitt, kom nylig ut med boka Hope after faith: *An ex-pastor's journey from belief to atheism*. Les mer på Fritanke.no [9168]

01

«ATEISTKIRKEN» VOKSER

► På bare et halvt år har «ateistkirken» The Sunday Assembly i London vokst fra et lite, lokalt tiltak til en bevegelse med lokale avdelinger både i USA og Australia. Målsetningen er å ha startet 50 lokal-avdelinger ved utgangen av året. Kimen til ideen ble til etter at Sanderson Jones, standup-

komiker og internettentusiast, hadde deltatt på juleguds-tjeneste:

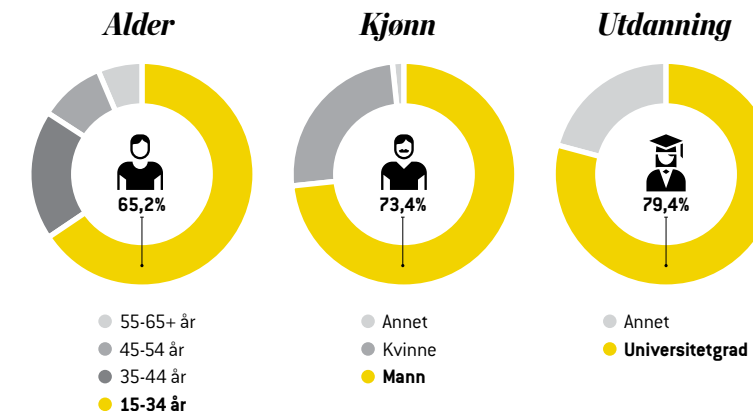
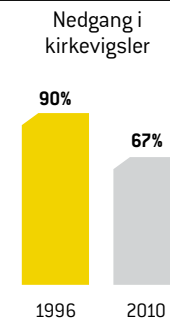
– Det er så mye ved det som er flott: man får synge sammen, tenke på ting som er viktige, feire de største begivenhetene i livet, hjelpe andre. Det er bare så synd at i midten av det hele er Gud, som

01 Slagordet for forsamlingen er «Lev bedre, hjelp ofte, undre mer!».

jeg ikke tror på. Jeg tenkte hvor bra hadde det ikke vært å feire noe jeg faktisk tror på?, sier Jones til Fri tanke. [9183] ♦

ETTERSPØRSEL ETTER HUMANISTVIGSEL I IRLAND

► I desember 2012 ble det etter ti års kamp tillatt med humanistiske vigslar i Irland. Etterspørselen etter den ene offentlig godkjente humanistiske vigslers tjenester ble så stor at 10 andre måtte godkjennes i juni. De første tre månedene hadde humanistgruppen nærmere 600 henvendelser. I likhet med Den norske kirke, har det vært nedgang i kirkevigsler – fra 90 % i 1996 til 67 % i 2010. ♦

KARTLEGGER VERDENS ATEISTER

► Undersøkelsen Atheist Census i regi av Atheist Alliance International (AAI) i USA er i skrivende stund besvart av 229.600 og kartlegger verdens ateister: nasjonalitet, kjønn, alder, utdanning og

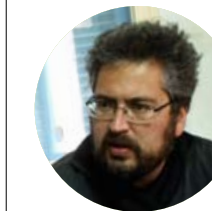
livssynsbakgrunn. Ikke overraskende er et stort flertall av de som har registrert seg menn, og 79,4 % oppgir å ha universitetgrad eller høyere, og 65,2 % er under 34 år. ♦

TRAGISK Å SE VENNER STØTTE BRUTALITETEN

► Tarek Yousef, som var Fri tankes guide og

tolk i Egypt-reportasjen i nr 2-2013, er fortvilet over situasjonen i Egypt. Spesielt er han skuffet over venner som ser ut til å glemme prinsippene de ellers sier de står for. – Det verste er at venner av meg ikke tar avstand fra volden og «forstår» disse massakrene. Dette er folk som ellers er for

menneskerettigheter og liberale, sekulære verdier. [9177] ♦

LÆRERNE: NEI TIL SKOLEGUDSTJENESTE

► «Utdanningsforbundet meiner at ein inkluderande fellesskule [...] ikkje bør delta på skulegudstenester»,

heter det i Utdanningsforbundets hørsuttalelse om Stålsettutvalget. Før skolestart hadde det foreløpig ikke kommet mange negative reaksjoner fra medlemmer, selv om saken er kontroversiell.

– Det er stadig flere som ser at skolegudstjenester i fellesskolen, i et stadig mer mangfoldig samfunn, ikke lar seg forsvare. Utdanningsfor-

bundet slutter seg til dette. I tillegg opplever mange av våre medlemmer problemene på kroppen. Mange steder er det vanskelig å arrangere et likeverdig alternativ til skolegudstjenesten, som loven krever. Da er det lettere å droppe hele gudstjenesten, sier seksjonssjef Torbjørn Ryssevik i Utdanningsforbundet. Les mer på Fritanke.no [9178] ♦

– KONSPIRASJONSTEORIER FLORERER

► – Jeg har vært interessert i konspirasjonsteorier i lang tid, men jeg må vel si at interessen økte da jeg fant meg selv omtalt på nettet som agent for på midten av 2000-tallet, forteller John Færseth i et intervju med Fritanke.no [9182]. Han er aktuell med *KonspiraNorge* på Humanist forlag. Der tar han for seg hvordan konspirasjonsteorier sprer seg, både internasjonalt og i Norge. Fra chemtrails til konspirasjoner om det norske barnevernet og Arbeiderpartiet.

Konspirasjonsteorier er ideer om at noen samarbeider og utøver makt i det skjulte, der ingenting er tilfeldig eller som det ser ut til å være og alt henger sammen med alt.

– Jeg tror ikke de som allerede er inni det kan helbredes, men jeg tror det er mulig å vaksinere andre. Her står selvsagt kritisk tenkning og faktsjekk sentralt. Still spørsmål og sjekk om påstandene stemmer. ♦

VIKTIG MELDING: LYTT PÅ RADIO

Denne høsten skjer det en stille revolusjon på internett. I en tid der alle roper høyere for å få oppmerksomhet, vil Human-Etisk Forbund hviske for å skille seg ut.

01

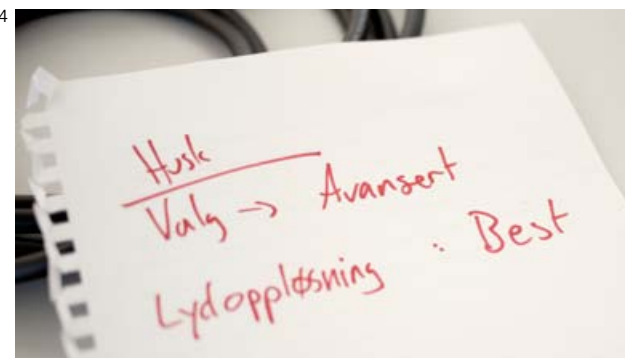
02

03

04

T John Eckhoff F Gaute Gjel Dahle

FORFATTEREN, TEATERMENNESKET OG PEDAGOGEN Grete Randsborg Jensen kikker seg rundt i det nyopprettede studioet. Det er egentlig vinterhagen i et fint, gammelt bygg på Lysaker, og utsikten over indre Oslofjord er upåklagelig. Her foregår opptakene til HEFs egen intervjuserie, der 10 radioprogrammer skal gi plass til tanken. Jensen er første intervjuobjekt ut i det nye studioet og retter blikket mot hovedstaden.

– Her var det utrolig fint. Det er jo et sted som inspirerer til å fortelle en historie. Jeg er en som har lyst til å fortelle, skjønner du... Hør på meg! sier Randsborg Jensen og lar knyttede never skyte ut fra brystet og ut til hver side.

ET NYTT INITIATIV. Denne høsten skal Human-Etisk Forbund møte folk flest og egne medlemmer gjennom kampanjen «Gi plass til tanken».

Hovedhensikten med dette initiativet er å fortelle hva Human-Etisk Forbund står for, og ikke mot. Et initiativ som viser frem et forbund som setter mennesket i sentrum og fremhever den enkeltes menneskeverd, selvstendighet, ukrenkelighet og iboende verdighet. Lokallagene er oppfordret til å finne gode steder for tanken, å sette ut tenke-benker og markere seg i pressen. Men utgangspunktet og navet for det hele, er HEFs egen serie med radiointervjuer på internett - såkalt podcast.

– Jeg måtte spørre barna hva dette med podcast egentlig var for noe. Det er jo en del av deres «greie», tenkte jeg. Og da de fortalte hva det var, tenkte jeg at det er helt utmerket! Alt får for kort tid i våre dager, og her er et program som skal gi plass til tanken. Utmerket! gjentar Randsborg Jensen.

DELER ERFARINGENE. Etter 47 års samliv, ble hun enke i 2008. Hun oppdaget at hun var langt fra alene, og at rundt enkene var det en ensomhet og et tomrom det sjelden ble snakket om. I fjor

samlet hun historiene til 25 enker i «Enkenes bok». En bok hun har skrevet til hjelp, trøst, ettertanke, støtte og inspirasjon for dem som har blitt igjen. På den måten setter hun stillferdig temaet på dagsorden, gjennom å dele egne og andres erfaringer. Hun er også barne- og ungdomsbokforfatter med – som nevnt - stort formidlingsbehov.

– Jeg tror vi skaper behov for at alt skal gå så fort, og det starter allerede i barndommen, for eksempel med barne-TV. Hvor skal det ende? spør hun før hun svarer:

– Det er mange som ikke orker dette tempoet mer, og mange søker ro og ettertanke. Jeg er overbevist om det er en motkraft i mennesker, som gjør at vi alltid vil søke kunnskap og refleksjon. Vi må jo det, ellers blir det bare teflon, sier Randsborg Jensen.

FRA SKEPTISK TIL ENTUSIASTISK. Trond Sæbø Skarpeteig, HEFs kampanjeleder, er enig. Tidligere i år fikk han og prosjektgruppa hans presentert ideen om egne radioprogrammer, og likte konseptet: Det at man kan ta seg tid til

å lytte, reflektere og tenke når som helst – også om hverdagen er travel. Likevel kjente han en anelse skepsis, og lurte på hva dette kunne bli. Om det kunne bli stort. Og hvem er det egentlig som lytter til radio i våre dager?

– Jeg synes gode samtaler som gir plass til tanken er en balanse til det hektiske, klikkbare og overfladiske i dagens moderne mediehverdag. Håpet er at folk stopper og tenker litt over livet vi lever, hvilke valg vi foretar og mulige konsekvenser av de valgene, sier Skarpeteig.

INVOLVERE OG INSPIRERE. Han ser på konseptet som et meningsfullt tilbud til både eksisterende medlemmer og de som er nysgjerrige på HEF og humanis-

Håpet er at folk stopper og tenker litt over livet vi lever, hvilke valg vi foretar og mulige konsekvenser av de valgene.

Trond Sæbo Skarpeteig, HEFs kampanjeleder

elighet og statusjag. Vi ønsker å skape engasjement og deltakelse, og skape steder der folk kan delta, involvere seg, lære og få inspirasjon, sier Skarpeteig.

Han har alt en liste over flere enn 80 fylkes- og lokallag i HEF som følger opp, og entusiasmen har vært stor helt siden landsmøtet da konseptet ble presentert.

men. Noe som kan inspirere og gi forståelse av hva HEF driver med og er opptatt av. Kanskje også få lyst til å bli en del av det. Her er en mulighet til å nå ut til andre grupper enn de HEF henvender seg til vanligvis – forhåpentligvis også litt yngre mennesker.

– Vi ønsker å gripe fatt i det som mange føler som påtagelig i tiden vi lever i: Tidspress, konstant tilgjeng-

01-02 Forfatteren og foredragsholderen Gunn Hild Lem (i hvitt) skal gi plass til tanken i møtet med spennende mennesker. Grete Randsborg Jensen ble intervjuet først.

03-04 Podcast-produksjon krever gode stemmer, interessante mennesker og minimalt med utstyr. En mikrofon, en datamaskin og en enkel bruksanvisning er alt som trengs.

De første intervjuene lanseres i forbindelse med Humanistisk Uke i september, og i tillegg til Randsborg Jensen, kan du på human.no/radio høre blant annet Humanistprisvinneren Dag O. Hessen og generalsekretær Sylo Taraku i organisasjonen LIM (Likestilling, integrering, mangfold). Utover høsten blir det jevnlig lagt ut nye intervjuer med spennende mennesker.

IDEEN KOM TILBAKE. Kommunikasjons- huset Dinamo er HEFs samarbeidspartner for kampanjen, og konseptet ble jobbet frem av Carl Thomas Aarum og Jan Willy Skjølberg. De fikk ideen om egne radioprogram for Human-Etisk

Andre hørverdige radioprogram på nett

The Humanist Hour

Månedlige talk shows med en-times intervjuer, der man utforsker ulike sider ved den humanistiske tanke, fra politikk til pop-kultur.
podcast.thehumanist.org

The Rationalist Association

Den 125 år gamle engelske foreningen fremmer fornuft, vitenskap og sekularitet. De lager månedlige podcaster med nyheter, kommentarer og debatter fra et skeptisk, sekulært ståsted.
rationalist.org.uk/podcast

Värvet

En prisbelønt podcast med den svenske programlederen og komikeren Kristoffer Triumf. Består av timeslange intervjuer, hovedsakelig med bakgrunn fra media og underholdning [og spesielt komikere].
värvet.se

99% invisible

Et lite radioshow om design, arkitektur og de 99% usynlige aktivitetene som former vår verden. Laget av den amerikanske radioreportereren Roman Mars.

99percentinvisible.org

RadioLab

Radiolab er et show om nysgjerrighet. Hvor lyden belyser ideer, i grenselandet mellom vitenskap, filosofi og menneskelig erfaring.
radiolab.org

HEF's podcast kan du lese mer om på human.no/radio

01

► Forbund veldig tidlig i planleggingen. Men så la de ideen til side.

– Først så vi ikke omfanget av radio-intervjuer og jagde mange andre ideer. Radioideen var alltid der, men vi tenkte at vi trengte mer. Pendlertid? Tid for seg selv? Sånne ting, men til slutt kom vi tilbake til den opprinnelige ideen. Det var noe forløsende da vi endte der, og i ettertid opplever vi at de som er involvert i prosjektet blir veldig entusiastiske og engasjerte. Det tar vi som et tegn på at vi traff noe riktig, sier Skjølberg.

– Selve navnet «Gi plass til tanken» er en liten omskriving av en setningen «Ta tanken tilbake», som HEF selv hadde i det første møtet med oss, skyter Carl Thomas inn.

EN NY TREND. Duoen mener det er en trend at flere søker det som går litt sakte og som tar litt tid. Som godt håndverk fra en skomaker eller sykkelreparatør. Eller mennesker som vil vekk fra tids-jaget, og heller søker roligere alternativer. De har ønsket å skape en god bredde i intervjuene med nære og personlige historier som folk liker.

– Vi har ambisjoner om å lage god og interessant radio, som et motsvar til - og behagelig avbrekk fra - alt det hurtige og overfladiske. Det er en hyllest til det tenkende og undrende mennesket, en holdning til historien, alle livets øyeblikk og holdningen til dem, sier Aarum.

VIL HA FLERE. Kampanjeleder Trond Sæbø Skarpsteig i HEF håper at radio-intervjuene spres til så mange som mulig og at de kan brukes i årevis fremover. Denne høsten skal de gjøres kjent gjennom plakater, t-skjorter, medieoppslag og spredning på sosiale medier, og på nesten hundre lokale arrangement rundt i hele landet.

– Jeg synes dette er en fin måte å fortelle om HEF på. Målet er jo at intervjuene gir et så interessant og rikt univers at folk melder seg inn i pur glede. ♦

01 Teamet bak den nye radioserien samlet rundt Gunn Hild og Grete. F.v. Hanne Løchen, Jan Willy Skjølberg, Lene Lyck Fasting, Carl Thomas Aarum og John Eckhoff.

Human-Etisk
Forbund

VI FEIRER HUMANISTISK UKE MED

DYPE TANKER OG HØYE TONER

EN FESTFORESTILLING OM DET GODE, ONDE,
OMSORGSFULLE, GRÅDIGE OG LEKENDE MENNESKE

OSLO:
LITTERATURHUSET
22. SEPTEMBER
KL. 17.00

BERGEN:
LOGEN TEATER
25. SEPTEMBER
KL. 19:30

**PROFESSOR DAG OLAV HESSEN, VINNER AV
HUMANISTPRISEN 2013, VIL SAMMEN MED KJENTE
FORSKERE, MUSIKERE OG ARTISTER GI FLUKT
TIL TANKENE OG GODE OPPLEVELSER.**

KVELDENS VERTSKAP: ÅSE KLEVELAND

BILLETTER: 150/ HEF-MEDLEMMER 100.-

HUMAN.NO

01

02

Indisk humanist skutt og drept

F NTB/ Scanpix

➡ **Sørgende indere i byen Puna i delstaten Maharashtra tenner lys for humanisten, rasjonalisten og den sosiale reformatoren Narendra Dabholkar (67), som ble skutt og drept 20.august. Dabholkar var lege og aktivist og hadde arbeidet mot tradisjonell overtro siden 1980-tallet, da han startet rasjonalistforbundet i Maharashtra. Dabholkar var arkitekten bak et lovforslag som blant annet vil forby åndeutdrivelser, salg av mirakler, bruke påståtte magiske krefter til trusler og å skape frykt, samt fremme anklager om hekseri osv.**

01 Han ble skutt av uidentifiserte gjerningsmenn, men det er grunn til å tro at de som organiserte drapet hadde tilknytning til hindunasjonalistiske krefter som var sterkt i mot Dabholkars arbeid og lovforslag.

02 Drapet utløste demonstrasjoner i Pune, med krav om at de ansvarlige for mordet måtte tas. Dabholkar drev grasrotkampanjer med målsetting å utdanne vanlige folk til heller å stole på fornuften enn å la seg bløffe av svindlere og påståtte mirakler og hekseri. I etterkant av drapet har det blitt fortgang i arbeidet med loven, som ser ut til å bli stående som en arv etter Dabholka.

Les mer på [Fritanke.no](https://fritanke.no) (9180)

Yoga og meditasjon – det er farlig for humanister det! Eller ... ?

KROPP OG SJEL PÅ HUMANISTISK VIS

T Marianne Melgård F Arild Stensland

Yoga og meditasjon. Smak på ordene, det ligger en fornemmelse av New Age, krystaller og røkelse i dem. Det preget da også reaksjonene da det ble kjent at Human-Etisk Forbund skulle arrangere seminar med filosofisk samtale – «ja!» – yoga og meditasjon – «hva?». Det ble stort oppslag i den kristne avisa Vårt Land og litt brumming blant enkelte medlemmer i forbundet, men det kom et stort antall interesserte. Etter få timer var det lille pilot-prosjektet fullbooket, og sankthanshelgen var de tolv deltagere samlet i sørlandsidylliske Tvedestrand for å leve langsomt gjennom øvelser i yoga, meditasjon og filosofisk samtale.

01 Ida Helene Henriksen er helgens kursleder i yoga og meditasjon. Hun forteller at hovedideen er å kroppsliggjøre deltagerne, slik at de beveger kroppen og bruker pusten aktivt, i et rolig tempo. – For meg er dette eksistensiell praksis.

EN AV DEM som er til stede og bøyer og tøyer og puster, er Linn Christin Roll. Barnevernspedagogen er seks måneder på vei.

– Tidligere har jeg deltatt på gravid-yoga, og i blant kan lærerne fokusere på mye rart underveis i øvelsene, som prat om chakraer eller andre mystiske begreper. Det kan ødelegge opplevelsen, og det er godt vi slipper her. Også ikke-troende humanister kan få mye ut av øvelser i yoga og meditasjon, da praksisen har konkret effekt på hjerne og kropp, mener hun.

ETTER STILLHET OG STREKKING av muskler og ledd, blir den sokratiske dialogen innledet.

Hun har en mastergrad i filosofi og er utdannet filosofisk praktiker, samt yogalærer, og utviklet helgens langsomt-konsept sammen med kollega Elin Király, også filosof og filosofisk praktiker.

HUN FORKLARER AT det filosofiske bakteppet er inspirert av filosofen Maurice Merleau-Pontys erkjennelsesteori – der kroppen spiller en avgjørende

Yoga

Yoga er ulike teknikker for kroppslig stilling og bevegelse, samt øvelse i konsentrasjon, meditasjon og pusteteknikk.

Ordet «yoga» er sanskrit og betyr å 'spenne for' (som med seletøy), eller 'metode for å nå opplysning'. Målet er å bedre sinnets evne til konsentrasjon, fokus og ro.

Opprinnelig tilknyttet buddhisme og hinduisme, i Vesten ofte praktisert som ikke-religiøs disiplin og terapiform (Kilder: Wikipedia, Nifab.no og Yoga.no)

01

► rolle. Det er som bevissthet i en kropp vi sanser og fortolker verden og virkeligheten. Også spørsmålet om vi er en kropp eller har en kropp ligger bak.

– Med yoga strekker, stabiliserer, styrker, myker og åpner vi opp kroppen, og tas lettere inn i det Merleau-Ponty beskriver som den levde erfaring, forklarer Henriksen.

BEGREPET «DEN LEVDE ERFARING» viser til at livet leves og uttrykkes gjennom kroppen, og kroppen kan derfor representere en inngang til å forstå oss selv på. Gjennom øvelser i yoga og meditasjon gjør Henriksen kursdeltakerne oppmerksomme på hvordan pusten endrer seg i takt med sinnets og kroppens endrede stillinger.

– Ved å innlemme kunsten å være oppmerksom inn i pusting og tøying, er øvelsene verktøy for å se sinnet vårt mer tydelig – hvordan vi reagerer og responderer. Og med fokus på pust kultiveres oppmerksomheten omkring hva som egentlig er verdifullt i livene våre, i det vi skrur ned tempoet, sier filosofen.

DE TOLV DELTAKERNE på kurset har svært ulike utgangspunkt og livserfaringer, og et aldersspenn fra tjue- til sytti-årene. Noen har deltatt på lignende

Helgen handler om å gi deltakerne mulighet til å finne og oppleve sin egen tid.

øvelser før, andre er helt ferske. De fysiske øvelsene er derfor justert til å passe svært ulike kropp, og den filosofiske samtalen – som tok utgangspunkt i konkrete erfaringer, for å kaste lys over menneskets livsvilkår, tanker og fortellinger – søkte det allmenn-menneskelige.

– Vi ønsker tid, og helgen handler om å gi deltakerne mulighet til å finne og oppleve sin egen tid, med fokuset på langsomhet, sier Elin Király, som er ansvarlig for de felles, filosofiske samtalerne.

02

01 De tolv deltakerne på kurset har svært ulike utgangspunkt og livserfaringer.

02 Kan fokus på pust og tøying skape oppmerksomhet rundt tenkning? Ja, mener kurslederne.

FOKuset ER PÅ en jordnær praksis, der det levde liv skulle både kjennes og erkjennes. Den filosofiske praksisen har bakgrunn i en langsomhetens pedagogikk, inspirert av den danske filosofen Finn Thorbjørn Hansens bok At stå i det åbne.

– Samtalerne inviterer oss til en stemning der vi har tid til å ta i mot det den andre forteller, og fremmer en holdning hvor vi stiller oss spørsmål

om innholdet i det den andre sier – og holde igjen spontane fortolkninger, forklarer Király.

GRUPPEN PÅ TOLV blir gjennom helga utfordret til å bidra med historier og refleksjoner omkring hvilke verdier som representeres gjennom ulike fortellinger og utsagn. Den lengste økten med sokratisk dialog blir avholdt lørdag, og varer i over to timer. Underveis er det stadig rom for latter i blandet undring og luftige tanker, og på et tidspunkt blir det også felt tårer på flere hold.

Gravide Linn Christin Roll har også tidligere deltatt på filosofiske helgeseminarer i regi av Human-Etisk Forbund, og synes den sokratiske samtalen er en svært givende form

for søkende samtale. Hun var veldig fornøyd med helga.

HUN PÅPEKER DET positive i å fremme ro, fokus og konsentrasjon, og det verdifulle i å stoppe opp i en hektisk hverdag. To måneder etter arrangementet savner Roll elementer fra den langsomme helgen, som hun berømmer som et svært vellykket tilbud til humanister.

– Jeg har behov for å fortsette i denne gode leia, og kunne ønske det ble arrangert noen filosofiske kafeer i Kristiansand-området. Forhåpentligvis kan jeg oppleve en langsomhelg igjen etter unnagjort fødsel, sier Roll.

EN ANNEN SOM ankom med store forventninger, men uten helt å vite hva ►

01

► hun gikk til, var Ingvil Nordland. For to år siden var hun i en hektisk, lykkelig fase av livet – 30 år gammel, mor til to små, samboer, nytt hus og drømmejobben som lingvist i Språkrådet.

– Det å leve langsomt falt meg ikke inn. Jeg hadde jo så mye energi! På et barseltreff i januar 2012 fikk jeg et epilepsianfall, og det viste seg å være en ondartet hjernesvulst, en man i prinsippet ikke blir kvitt, forteller Nordland.

I DAG ER DET viktigere for henne enn noensinne å ta vare på den tiden som gjenstår, og være til stede i eget liv. Hun opplever praktisering av yoga og meditasjon som gode mestringsstrategier i møte med en livskrise.

– Den helgen på Sørlandet har vært et fristed, et forum der vi kunne dele tanker og opplevelser som ikke naturlig kommer opp i andre sammenhenger. Hele gruppa ble satt i rett modus for langsom refleksjon og fokusert tilstedeværelse, og sammen kjente vi på livet og stillheten. Det ga en veldig opplevelse av fellesskap å dele refleksjoner og dyperegående erfaringer med så ulike, flotte mennesker, sier Nordland.

FILOSOFI, YOGA OG MEDITASJON viste seg ikke å være så farlig for humanisterlikevel. Tid, ro, nærvær, nye erkennelser og gleden av å være sammen med andre på søken etter langsomheten.

– Da vi skulle pakke sammen og alle var på vei hjem til sine egne liv, kom en

01 – Det å leve langsomt falt meg ikke inn, sier Ingvil Nordland (nr 2 fra høyre). Fra venstre: yogainstruktør Ida Henriksen, filosof Elin Kiraly og Iris lengst til høyre.

deltaker bort til meg og sa: «Det føles som om jeg har kjent dere hele livet», forteller Henriksen.

– For meg forteller det noe om hva vi skapte denne helgen, der alle ga og delte. En helg der nettopp det vi alle ønsket oss ble praktisert; fokus på langsomheten og nærværet, i et fellesskap. ♦

Les også filosof Morten Fastvolds betraktninger etter seminaret på Fritanke.no [9193]

Forbundet

1 2 3 4

GENERALSEKRETÆREN

NOTISER

STYREMEDLEMMET

DE FRIVILLIGE

HUMANISTISK UNGDOM

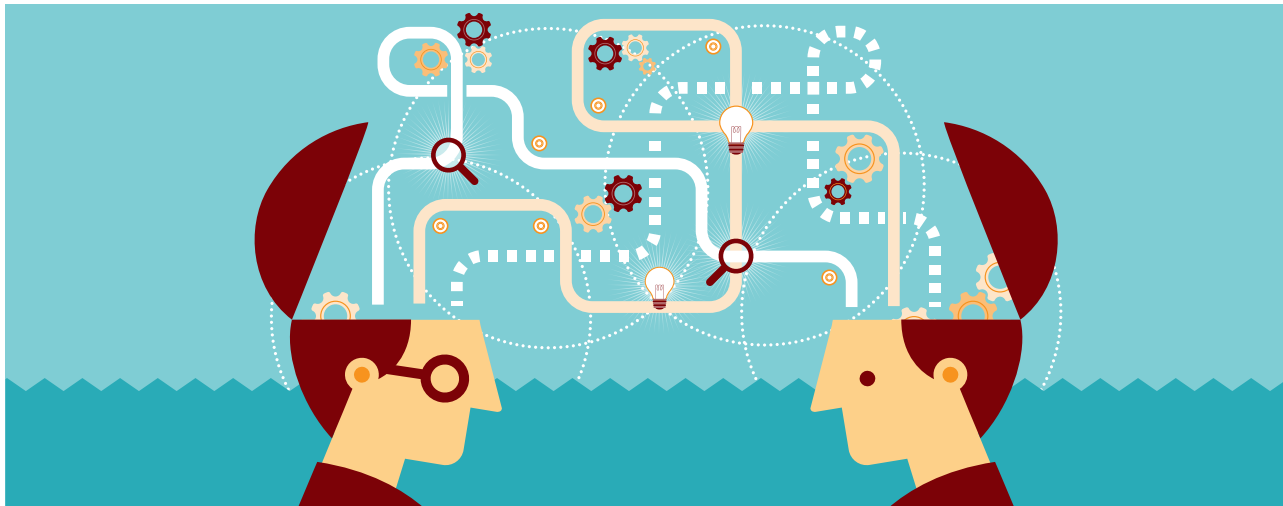
F Humanetisk Forbund

Tenkebenken

I Indre Nordmøre likte snekker og HEF-medlem Vegard Rausandhaug ideen om en tenkebenk så godt at han like godt bygde benken helt gratis! Lokallagets ildsjel Aud Dalsegg tester om benken virkelig egner seg for å gi plass til tanken. Check! Human-Etisk Forbunds lokallag plasserer i disse dager ut slike tenkebenker – i ulike utforming – rundt omkring i hele landet, ja til og med på Verden ende. Målet er å finne det beste stedet å gi plass til tanken, enten man er alene eller sammen med andre. Eller, som blant annet lokallaget i Malvik vil, sette ordføreren i bygda på benken og spørre hva som gir ham mening i livet.

Følg med på Fritanke.no

01

Gi plass til tanken

Mange kjenner Human-Etisk Forbund fra våre seremonier. En del kjenner oss også fra debatter og meningsutvekslinger rundt tro og livssyn, med særlig fokus på livssynspolitik. I disse debattene blir vi ofte beskyldt for bare å være imot religion eller kirke, og folk får i mindre grad med seg hva vi brenner for og er positivt innstilt til.

Nå vil vi vise fram det humanistiske livssynet, humanistiske verdier og hva Human-Etisk Forbund er og mener. Siste halvdel av september setter vi av tid til en landsomfattende kampanje som har fått tittelen «Gi plass til tanken».

VANLIGVIS BESKRIVES HUMANISMEN som et livssyn som setter mennesket i sentrum og fremhever den enkeltes menneskeverd, selvstendighet, ukrenkelighet og iboende verdighet. Men hva betyr egentlig dette?

Er det noe viktig vi setter til side når vi setter mennesket i sentrum? Er den enkeltes menneskeverd og selvstendighet viktigere enn fellesskapet? Og hva er egentlig iboende verdighet? Vi ønsker å invitere til tenkning og meningsutveksling om disse og andre viktige problemstillinger når vi inviterer til å «gi plass til tanken».

Her vil vi på ulike måter tilby medlemmer og ikke-medlemmer mulighet til å gruble og å reflektere over spørsmål om livet, samfunnet og menneskene. Det blir stoff som inspirerer til refleksjon, blant annet gjennom nettradio

01 Human-Etisk Forbund ønsker å invitere til tenkning og meningsutveksling om viktige problemstillinger.

(podcast), nettsider, avisinnlegg og kronikker. Vi ønsker å invitere til meningsfulle samtaler med spennende mennesker!

MÅLSETTINGEN ER Å engasjere og inspirere medlemmer, men også verve nye. Vi vet at den delen av befolkningen som mener de står nærmest et humanistisk livssyn, er langt større enn medlemstallet vårt. Det er viktig å bli synlig for en større del av befolkningen, ikke minst meningsfellene våre.

Samtidig med dette gjennomføres Human-etisk Uke i mange fylkes- og lokallag i ukene 38 og 39. Her blir det en uke med arrangementer og tilbud som utdyper og utfyller kampanjens budskap. Det blir stands, filosofikafeer, debattmøter, kulturarrangement og ikke minst kåring av de beste stedene å tenke.

Velkommen på arrangementene — og gi plass til tanken!

T Kristin Mile, generalsekretær Human-Etisk Forbund

Human-Etisk Forbund

Vil du vite hva Human-Etisk Forbund mener om aktuelle saker? **Les vårt høringssvar** til Stålnett-utvalget:

human.no/Aktuelt/Horingsuttalelser1/

F Thinkstock

01

KARTLEGGER RELIGIONSUTØVELSE I SKOLEN

➔ Hordaland er et av fylkene der HEF får flest henvendelser fra foreldre om religionsutøvelse i skolen. I vår satte derfor fylkeslaget i gang en kartlegging. Blant ting foreldre reagerer på, i tillegg til skolegudstjenester, er Det norske Bibelselskaps kurs «Vandring gjennom Bibelen», som brukes i

RLE-undervisning på en rekke skoler i Bergen og Nord-Hordaland. Kateketer fra kirka står ofte for undervisningen, og HEF mener kurset ikke tilfredsstiller lovens krav om å være «kritisk, objektiv og pluralistisk». Les utdrag fra de personlige tilbakemeldingene til

01 Hvor går grensen mellom læring om religion og religionsutøvelse?

HEF på **Fritanke.no** [9153]. Er du forelder som har opplevd religionsutøvelse i skolen — send epost til **kartlegging@human.no** ♦

VANT MED LIVSSYNSNØYTRALT SEREMONIROM

➔ Ut september kan du se Nora Aurora Hallgrens masteroppgave i arkitektur utstilt i Humanismens hus i Oslo. Hallgren har i sin oppgave vist hvordan et gammelt eksisterende bygg med lokal historie og karakter kan tilpasses å bli et felles seremonibyggsenter alle kan bruke. Med utgangspunkt i

en gammel brygge i Trondheim har hun laget et vakkert lokale, som ble tildelt Statsbyggs studentpris 2013 for fremragende arkitektur. Se mer på **www.lysning.tumblr.com**. Les mer om HEFs arbeid for livssynsnøytrale seremonirom på **human.no**. ♦

➤ Da korset på et gravkapell i Skien ble overmalt for å gjøre det mer «livssynsfleksibelt» — i tråd med kravene i den nye gravferdsloven — skapte det en storm av reaksjoner mot HEF, der også lokalavisen på lederplass skrev om «hysterisk frykt for kors». Les mer på **Fritanke.no** [9174]

➤ Da HEF fikk hard kritikk fra religionsprofessor Brekke og biskop Sommerfeldt i den kristne avisa Vårt Land, forsvarte generalsekretær i Mellomkirkelig råd, Berit Hagen Agøy, HEF: — Vår erfaring med lederskapet i Human-Etisk Forbund, er at de opptrer ryddig og konstruktiv. Forbundet kjemper for religionsfrihet, også for Den norske kirke. At HEF er en parasittisk organisasjon som bare lever av å kritisere kirken, kjenner vi oss ikke igjen i. [9147]

➤ I juni mottok Fri tanke og designbyrået Dinamo nye priser, denne gang i konkurranse med norske og danske blader. Prisene var for Årets redesign og Årets forside [nr 4-2012].

► Landsmøte-delegatene var samstemmige på talerstolen om å målrette det internasjonale engasjementet, gjennom å støtte de internasjonale humanistorganisasjonene; støtte nye og kjempende humanistorganisasjoner i andre land; og gjennom hjelpearbeid til utsatte grupper i utvalgte land. Det ble også vedtatt å øke andelen avsatte midler til internasjonalt engasjement slik at det i 2020 utgjør 4 % av brutto budsjett. Hvordan HEF skal organisere sitt hjelpearbeid i framtida skal utredes videre, og Landsmøtet vedtok å inngå samarbeid med minst én bistandspartner i løpet av kommende periode. Hva vedtaket betyr for organiseringen av HAMU skal utredes framover.

► Årets landsmøte behandlet blant annet prinsipprogram og arbeidsprogram og vedtok tre livssynspolitiske uttalelser. På Fritanke.no kan du lese flere saker fra årets landsmøte i Human-Etisk Forbund. [9191]

F Dan-Raoul Husebo Miranda

01

LEDERSKIFTE I FORBUNDET

► Den nye lederen i HEF heter Tom Hedalen (46) og har vært aktiv i forbundet i mange roller over mange år. De siste to årene har han sittet som nestleder i Hovedstyret; han har vært fylkesleder i Buskerud og er sertifisert vigslar og gravferdstaler. – Jeg skal ikke komme med programerklæring nå. Jeg har for stor respekt for Landsmøtet ferske vedtak, men jeg er spesielt glad for vedtakene om å styrke vårt internasjonale engasjement og uttalelsen om vår bekymring for ikke-troendes vanskelige situasjon rundt om i verden, sa Hedalen da han ble valgt.

Med seg på laget får han Lisbeth Holand fra Nordland som nestleder. Hun er helt fersk i Hovedstyresammenheng, men har vært mer eller mindre aktiv i 30 år. Kjersti Ø. Brataas fra Vestfold ble gjenvalgt som økonomileder, og styremedlemmer ellers ble Robert Rustad fra Vestfold, Terese Svenke fra Akershus, Tore Nyeggen fra Oppland, Andreas Heldal-Lund fra Rogaland og Oda M. Øverhaug fra Tromsø/Oslo. Varamedlemmer til styret ble Line Mørch fra Aust-Agder, Kenneth Aar fra Buskerud, Rune Lie fra Sør-Trøndelag og Janeke Vatne fra Hordaland [9141].

01 Det nye hovedstyret: Terese Svenke, HU-nestleder Arnlaug Høgås Skjæveland, ansatterepresentant Karen Golmen, HU-leder Anders Garbom Backe, leder Tom Hedalen, nestleder Lisbeth Holand, Kenneth Aar, Kjersti Ø. Brataas, Tore Nyeggen, Oda M. Øverhaug, Rune Lie, generalsekretær Kristin Mile og Robert Rustad. Andreas Heldal-Lund, Line Mørch og Janeke Vatne var ikke tilstede.

Les hva den nye styrelederen vil med Human-Etisk Forbund i neste nummer. ♦

– JEG ER FORANDRET

► – Jeg har ikke skjont det før nå, hvor mye Human-Etisk Forbund og dere har betydd for meg, sa Åse Kleveland i sin avskjedstale til HEFs landsmøte 2013. I sin tale ga hun uttrykk for at det å være engasjert i HEF er noe mer enn en hvilken som helst jobb; og at forbundet bestod av mange utrolig ålreite folk. Selv om hun understreket at det hadde vært diskusjoner og uenighet, ga hun uttrykk for å ha lært mye. Selv om hun nå skulle

gå av, så hun framover for HEF og uttrykte glede og forhåpninger i forhold til arbeidet med humanistiske uker og utviklingen av livssynet.

– I likhet med Dag O. Hessen tror jeg at vi blir den vi tror vi er. Vårt bilde av menneskets natur er avgjørende for hvordan vi oppfører oss. Hvis vi tror at mennesket er et lett temmet dyr som alltid ønsker å vinne i konkurranser, oppfører vi oss deretter. Men hvis vi har bredt bilde av mennesket, der det i utgangspunktet vil godt – oppfører vi oss annerledes og tenker deretter, formante hun. Les hele referatet [9143]. ♦

– Vi har ansvar for hverandre

Tidligere stortingsrepresentant for SV, Lisbeth Holand, er ny nestleder i Human-Etisk Forbund. I bunnen for hennes humanistiske engasjement ligger etikken.

Lisbeth Holand (67)

Yrke:

Pensjonert pedagog, bakgrunn fra skolens PP-tjeneste og høyskoleundervisning; SV-stortingspolitiker [1989-1997]

Antall år aktiv: 30 år til og fra

Hva i forbundet:

Lokallagsleder, konfirmasjonskursleder, taler ved navnefest og konfirmasjon, og gravferdstaler

parten av byen. Jeg mener at tida er overmoden for å diskutere eierskapet til fondet, og at det rettmessig må tilhøre staten. Jeg kjenner HEFs internasjonale engasjement lite, men jeg mener internasjonalt arbeid er viktig. Ellers tenker jeg at hovedstyret har et todelt ansvar – å støtte opp om lokallag og aktivitet i forhold til medlemmer og å være nasjonal aktør i forhold til livssynsspørsmål og etiske spørsmål.

Hvordan bør HEF engasjere seg i samfunnsdebatten?

– Jeg håper forbundet kan bli mer aktiv og bli regnet som interessant i forhold til etiske diskusjoner. Jeg er glad for landsmøtevedtaket om ikke å ta stilling til eutanasi, for det mener jeg ligger i det å være humanist: HEF er ikke en autoritet som sier at sånn og sånn er rett, men vi som forbund må føre viktige debatter og bevisstgjøre medlemmer og bringe det ut i samfunnet.

Hvilke forventninger har du til kampanjen «Gi plass til tanken»?

– Jeg er veldig begeistret! Jeg håper det vil bidra til å få synliggjort humanismen som et selvstendig livssyn og legger vekt på det positive. Jeg har tro på at det kan være rekrutterende og identitetsstyrkende, og bidra til den etiske refleksjonen. Og så har jeg tro på at det vil kunne gi mer opplevelse av fellesskap.

Hva gjør du for å få «plass til tanken»?

– Jeg er ute i naturen. Jeg padler, og jeg går i fjellet. Naturen gir meg mye – både spenning og variasjon. Jeg kjenner jeg bli glad av det – å kjenne intensiteten i det å være levende. Jeg er en del av naturen, jeg har ro med meg selv – og da går jo tankene. Og jeg lader opp batteriene. ♦

T Kirsti Bergh F Dan-Raoul Husebo Miranda

Født sånn eller blitt sånn – hvordan ble du humanist?

– Jeg ble en religiøs grubler da det var tid for konfirmasjon. Jeg prøvde veldig å tro, men klarte det ikke. Det var en lettelse å gi slipp. Men bevisstheten om at vi mennesker lever sammen på én jord fra fødsel til død, har alltid vært sterk og ligger i bunn.

Hva innebærer det for deg?

– Det grunnleggende er den etiske bevisstheten: jeg har ansvar for mitt liv, og vi har alle ansvar for hverandre. Det hver enkelt av oss gjør har konsekvenser for andre mennesker – og for jorda. Måten vi lever på og urettferdigheten i verden er et etisk problem vi må forholde oss til. Men det handler også om den retten hver enkelt har til å finne fram til hva som gir mening og glede i eget liv. For vi har bare dette livet.

Hva fikk deg i utgangspunktet engasjert?

– Jeg engasjerte meg i arbeidet for alternativ livssynsundervisning og mot kristne formålsparagrafer i skolen da jeg fikk barn. Men det var da min eldste skulle konfirmeres at jeg ble engasjert og var med og stiftet lokallaget.

Hva er de viktigste sakene HEF bør jobbe med framover?

– Jeg tenker at de konkrete sakene det nå er viktig å jobbe med, er arbeidet for livssyns-åpne seremonirom og oppfølging av Stålsett-utvalgets rapport. En annen sak jeg mener vi skal ta tak i er forvaltningen av Opplysningsvesenets fond. Her jeg bor eier fondet meste-

Uke 38 og uke 39 Humanistisk uke

Fra 16. til og med 29. september er det Humanistisk uke. Da blir det aktivitet i lokallag over hele landet!

**GI Plass
TIL TANKEN**
Human-Etisk Forbund

= her skjer det noe

SMAKEBIT HUMANISTISK UKE

Lokallag over hele landet arrangerer i disse to ukene debattmøter, filosofikafeer, bokkafeer, utstillinger, uformelle og sosiale treff, og møter folk på stand. I tillegg vil mange lokallag plassere ut *tenkebenker*. Her er noen få arrangement nevnt, men som kartet viser vil det være aktivitet mange steder. Sjekk ut human.no/humanistisk-uke

eller ditt fylkeslags nettsider for fylldig program og nærmere informasjon om hvor og når tenkebenker settes ut.

☛ KRISTIANSAND **Sammen mot religiøs ekstremisme**

Hva skaper religiøs ekstremisme? Hvilke konsekvenser kan det få for samfunnet? Hvordan møte ekstremisme – og hvordan forebygge en utvikling med ekstremisme? Paneldebatt med Mehtab Afsar,

Islamsk råd, tidligere domprost i Oslo, Olav Dag Hauge og Ervin Kohn, forstander i det Mosaiske Trossamfund.

► 16. september, Kristiansand lokallag i samarbeid med Forum for tro og livssyn

☛ TRONDHEIM **Are - ateisten som testet religion**

Åpent møte med komiker og NRK-personlighet Are Sende Osen. Osen er ateisten som testet ulike religioner og som har prøvd helt «normal galskap» på TV. Overfor Fri tanke har han uttalt at «god humor fremmer kritisk tenkning».

► 18. september, sted annonseres seinere

☛ TROMSØ
Trolldomslære på versefotter
Historiker Rune Blix Hagen er spesialist på hekse- og trolldomsprosessene særlig i Nord-Norge. På dette møtet tar han for seg nordnorsk trolldomslære på versefotter.

► 19. september, Tromsø

☛ HAUGALANDET **Konfirmasjonskurs for voksne**

Hva vet egentlig foreldrene om hva ungdommene deres går igjennom på de humanistiske konfirmasjonskursene? Nå får de sjansen gjennom et kort innføringskurs i temaene som dekkes i kurset. Slike kurs har vært veldig vellykket, sjekk ut om ikke ditt lokallag også skal ha kurs.

► 19. september, sted annonseres seinere

☛ BERGEN **Postapokalyptisk rollespill**

«Året er 2078, og et militært utviklet virus har sluppet fri. Svært få var immune og de overlevende har kommet sammen i små bander som streifer jorden. En liten gruppe har sikret seg teknologi og ressurser til å starte et nytt samfunn og har sendt ut bud om en samling. En samling for å bygge opp menneskeheten på nytt... Vil de klare det? Bli med og finn ut!» «Opp av Asken» er et postapokalyptisk rollespill, der du er med og bestemmer hvordan fremtiden blir. Det er tidsreiser.no som har utarbeidet og gjennomfører rollespillet.

Gratis. Åpent for alle over 15 år. Påmelding: hordaland@human.no

► 21. september, ett sted i Bergen

☛ GJØVIK
«Ny fosterdiagnostikk – nye valg»
Hvilke medisinske-etiske

utfordringer stiller den nye teknologien oss overfor? Etikkveld med Bjørn Hofmann, som har både teknologisk og medisinsk-filosofisk bakgrunn.

► 23. september, HCFs fylkeskontor i Gjøvik

☛ ASKØY **Buddhisme, islam og vold**

En bølge av anti-muslimske opptøyer har herjet Myanmar og Sri Lanka det siste året. Bakmennene og de som oppildner folkemassen til drap og undertrykkelse er ofte buddhistiske munk. Er buddhismens rykte som fredsreligion i ferd med å slå sprekker?

Åpent møte med religionsviter Michael Hertzberg. Gratis inngang.

► 23. september, Møllesalen, Askøy

☛ LILLESTRØM **Hvordan kan vi vite hva som egentlig er sant?**

Humanist forlag ga nylig ut Richard Dawkins *Den magiske virkeligheten. Hvordan vi kan vite hva som egentlig er sant*. Med inspirasjon fra og utgangspunkt i denne boka innleder vitenskapsentusiast Marit Simonsen på kveldens vitenskap om – nettopp – vitenskap og forståelse av vitenskap.

► 24. september, Nobel restaurant og catering i Lillestrøm kultursenter

☛ SKIEN
Den gode samtalen
Forfatter og filosof Jostein Gaarder i samtale med

forfatter Mette Karlsvik under overskriften «Menneskelighet».

► 24. september, Ibsenhuset

☛ TØNSBERG **Filosofikafé**

Filosofikafé med overskriften «Åndelighet og natur». Filosofisk praktiker Elin Kiraly inviterer til samtale og bruker både film, bilder og musikk som bakgrunn for filosofering. I tillegg blir det kunstneriske innslag ved musiker Robert E. Haraldsen.

► 24. september, Re Bibliotek, Revetal

☛ SANDE **En verdig død?**

Spørsmålet om legalisering av aktiv dødshjelp opptar mange. Leder i Foreningen Retten til en verdig død, Ole Peder Kjendstadli, innleder om temaet.

► 25. september, Sande bibliotek

☛ TØNSBERG **Humanistisk kulturkafé**

Humanistisk kulturkafé med Sylo Taraku – humanist og generalsekretær i nettverket Likestilling Integrering Mangfold (LIM) – og musikalske innslag i tråd med mangfoldstema: Laila Yrvum og musikere presenterer «de reisendes musikk», Elfi Sverdrup og gruppa AKKU framfører inuittsang, blant annet.

► 28. september, Café Pi

Sjekk human.no/humanistisk-uke for fullstendig program, tidspunkt og mer informasjon!

Human-Etisk Forbunds lokallagsarbeid kan være mer enn seremonier og livssynspolitikk. Sissel Honne Meyer og Reidar Einarsen er to av mange aktive som arrangerer filosofikafé.

Å ORDE TANKENE SINE

T Kirsti Bergh F NTB/Scanpix

– Det blir nærmest som et konfirmantkurs for voksne, for oss som aldri fikk humanistisk konfirmasjon. For dette handler jo om menneskesyn, verdensbilde, etikk og moral og... Ja, der tror jeg vi har kjernen, sier Sissel Honne Meyer litt humoristisk om filosofikafeen.

Filosofikafé er en type aktivitet som har bredt om seg i Human-Etisk Forbunds lokallag flere steder i landet, enten det er åpne kafeer eller rettet mot et bestemt publikum, som for eksempel pensjonister. Og under Humanistisk uke i ukene 38 og 39 blir det ulike former for filosofikafeer over hele landet.

SISSEL HONNE MEYER har vært aktiv i Trondheim lokallags omsorgsgruppe siden 1998, og det var også gjennom engasjementet der at hun ble med på Human-Etisk Forbunds første kurs i ledelse av livssynssamtaler i 2009. Kurset ga henne innføring i det å lede filosofiske samtaler med både enkeltpersoner og i grupper. Det, sammen med erfaringen fra individuelle samtaler gjennom støttegruppa, gjorde at hun fikk lyst til å bruke kunnskapen til å starte filosofikafé.

– Vår filosofikafé skal først og fremst ►

01 Tønsberg lokallag av HEF har siden i vår arrangert jevnlig filosofikafeer, med godt oppmøte.

F Dan-Raul Husebø Miranda

► være et forum for vanlige folk som møtes for å se hverandre og snakke sammen om et felles tema. Med tid til ro og ettertanke. Så enkelt, og egentlig så viktig, pleier Sissel Honne Meyer å si når hun innleder filosofikafeene.

Hun karakteriserer det som et lavterskel-tilbud – fordi det er enkelt både å arrangere og det bør være enkelt å kunne møte opp.

MEN HVA ER EGENTLIG EN FILOSOFIKAFÉ?

I Tønsberg sitter filosofisk praktiker Elin Kiraly sammen med engasjert ildsjel Reidar Einarsen på Human-Etisk Forbunds fylkeskontor i Vestfold. De to har samarbeidet om Human-Etisk Forbunds filosofikafeer i Tønsberg siden januar.

Som svar på spørsmålet peker Kiraly på den blå og hvite kampanjeplakaten som nå henger på veggen på fylkeskontoret:

– Hva tanken bak filosofikafeen er,

er ganske godt oppsummert i slagordet «Gi plass til tanken». Det handler om å skape fysiske og konkrete rammer for en samtale som er av en litt mer friere natur, sier hun.

– Men samtidig på en sånn måte at alle som er til stede kan stille sitt undringsspørsmål, og så kan alle være med på å besvare det. Og på forskjellige måter tangerer vi disse grunnleggende spørsmålene som dreier seg om etikk, moral, rettigheter osv – via de temaene som vi snakker om, legger Einarsen til.

FILOSOFIKAFEEN SLIK DEN ARRANGERES I TØNSBERG er ledet av Kiraly, som altså er filosofisk praktiker, og som på bakgrunn av ønsker fra deltagerne formulerer et åpent spørsmål til samtalen. Noen ganger er det spørsmål rundt store eksistensielle tema – som «hva er ensomhet?»; «hva er sannhet?»; «hva er frihet?». Mens andre ganger formuleres spørsmålene mer konkret.

01 Filosofisk praktiker Elin Kiraly var også leirfilosof på Humanistisk Ungdoms sommerleir i sommer, og ledet både individuelle og gruppesamtaler.

02 Det handler om å utdype og bli klar over sitt eget syn, synes Sissel Honne Meyer.

03 Filosofikafé er praktisk øvelse i toleranse, tenker Reidar Einarsen.

– Vanligvis innleder jeg en liten «metasamtale», med utgangspunkt i om det konkrete spørsmålet er godt nok formulert eller om det leder samtalen i én bestemt – og muligens feilaktig – retning. Det er jo kanskje det som er mest typisk for filosofiske undersøkelser: å stille spørsmål til det vi tar for gitt og sammen forsøke å formulere hva disse premissene er, sier filosofen.

Einarsen legger til at resultatet av

samtalene – som gjerne varer opp til to timer – ikke nødvendigvis er unison enighet.

– Målet er ikke at alle skal gå herfra og være enige. Målet er at vi går herfra og alle har fått innspill, inntrykk og tenkt mer i gjennom de spørsmålene. Og hver gang er tilbakemeldingen at «dette kunne vi fortsatt med, vi kunne gjerne hatt et møte til»! Jeg tenker at sånne spørsmål blir vi aldri ferdige med.

NOEN GANGER KAN DIALOGEN GLI OVER i heftig meningsutveksling. Honne Meyer i Trondheim forteller at når det har blitt vel heftig, har det vært godt å ha trening fra kurset og kunne sti at dette går ut over ideen bak filosofi-

En filosofisk samtale en demokratisk aktivitet uten fasit og uten belæring.

kafeen, som er å gi rom for ulike tanker.

– I slike samtaler handler det ikke om å overbevise hverandre. Forfatteren Maria Szacinski har formulert det slik: «Du skal orde tankane dine. Når du høyrer kva du tenkjer forstår du betre kva du meiner.» Det syns jeg er så fint uttrykt!

Det handler om å utdype og bli klar over sitt eget syn. Og, i en større sammenheng, livssyn. Jeg er glad for å være med på å skape flere arenaer for livssynssamtale i Human-Etisk Forbund.

– Er det viktig å bli klar over eget livssyn?

– For meg er det det.

– Hvorfor?

– Haha, jeg tror kanskje jeg er født som en ambivalent tviler. Jeg har villet

veie meninger «for» og «imot» så lenge jeg kan huske. Som voksen er jeg lei for at det i barneskolen ble brukt så mye tid på bibelhistoriens sannheter, sukker hun.

– Det var lite rom for undring og søken etter andre og kanskje bedre svar. Senere har jeg jo fått frihet til å jakte på andre forklaringsmodeller. Av og til synes jeg at jeg finner noe riktig og viktig. Men noen absolutt sannhet finner jeg jo ikke da, smiler hun avvæpnende.

– Jeg tror likevel at i samtale med andre og med respekt for hverandres synspunkter, kan vi lære mye uten å belære hverandre. Vi utvider horisonten og holder tankeprosessen i gang. Og glimtvis synes jeg at vi finner et gullkorn.

– **VI KAN JO GODT SI AT VI STÅR FOR** mange fine verdier, men disse skal jo også leves, understreker Elin Kiraly. ►

Jeg tror jeg er blitt flinkere til å lytte enn jeg var.

► Hun mener det å filosofere slik, passer veldig bra sammen med verdiene som Human-Etisk Forbund har formulert: nettopp det å være kritisk tenkende. På sitt beste kan kanskje en filosofikafé bidra til begrepsavklaring, og samtidig minske gapet mellom hvordan vi uttrykker våre verdier og hvordan vi lever dem.

– Filosofikafé er å lage en fysisk ramme for undersøke våre oppfatninger. Det innebærer både å utfordre seg selv, men også å øve seg på å formulere egne tanker. Det å være kritisk tenkende innebærer at vi kan vende spørsmålene mot oss selv, selv om vi samtaler med andre. Temaene angår oss som mennesker.

Hun utdyper:

– Et av de sentrale filosofiske prinsippene jeg streber etter, er den sokratiske ideen om at selv om vi ikke kan vite hva en bestemt verdi eller dyd er, så har allikevel de fleste en konkret opplevelse knyttet til for eksempel frihet, som belyser denne verdien på en verdifull måte. Når fellesskapet trer frem med sine forskjellige opplevelser eller syn på frihet, så åpner det seg opp et landskap som gir oss et innblikk i hvor mangfoldig et slikt tema er.

FILOSOFIKAFEENE KOM I STAND etter ønsker fra medlemmer i Tønsberg, og Einarsen – som alltid ser etter muligheter for å rekruttere flere aktive medlemmer – så det som et potensielt rekrutteringstiltak. Den pensjonerte kjøkkensjefen har vært aktiv i Human-

Etisk Forbund siden det daværende styret i 2007 sendte ut epost med trussel om nedleggelse av lokallaget. Men selv om han hadde litt baktanker med kafeen, er han blitt entusiast. På forhånd hadde han ikke filosofert i fellesskap før.

– Jeg er en sånn verdibørsen (radioprogram på P2, red. anm.)-lytter. Programmet setter gjerne i gang en tankeprosess som får meg til å gå og undre over tema som i utgangspunktet virket opplagte, men som ikke er det når du får ulike perspektiv. Filosofikafeene gir en ramme for å utfordre seg selv på spørsmålene for å komme nærmere klarhet i dem.

– Jeg tror jeg er blitt flinkere til å lytte enn jeg var. Jeg har alltid vært flink til å få sagt det jeg mener, altså, men nå har jeg fått mer forståelse for at folk har andre meninger eller verdier enn meg.

– *Filosofikafeen har vært er en praktisk øvelse i toleranse?*

– Ja, det kan du si. Du blir mer tolerant ikke bare gjennom å måtte lytte til andre, men også ved å erkjenne at andre opplever det samme spørsmålet, men på en annen måte. Det betyr faktisk ikke at konklusjonen nødvendigvis blir en annen, men at vi har forskjellige måter å komme fram dit på.

Elin Kiraly legger til at dette finner man igjen i filosofihistorien – at det finnes utrolig forskjellige måter å begrunne de samme standpunktene og verdiene på.

Hun mener noe av det viktigste er det å tørre å stå i det åpne.

01 Også i Trondheim er det interesse blant HEF-medlemmer for å filosofere.

– Det å undre seg handler om å tørre å ta den plassen hvor man ikke vet svaret. Vi kommer til filosofikafé fordi vi genuint lurer på disse tingene og har lyst til å samtale om dem.

SISSEL HONNE MEYER TENKER at det er noe grunnleggende humanistisk ved slik filosofering:

– Det er en bevisstgjøring i det å komme fram til nye tanker sammen, eller bryne tanker på hverandre på en lyttende måte. Og på samme måte som at humanisme er et demokratisk livssyn uten dogmer, er en filosofisk samtale en demokratisk aktivitet uten fasit og uten belæring. ♦

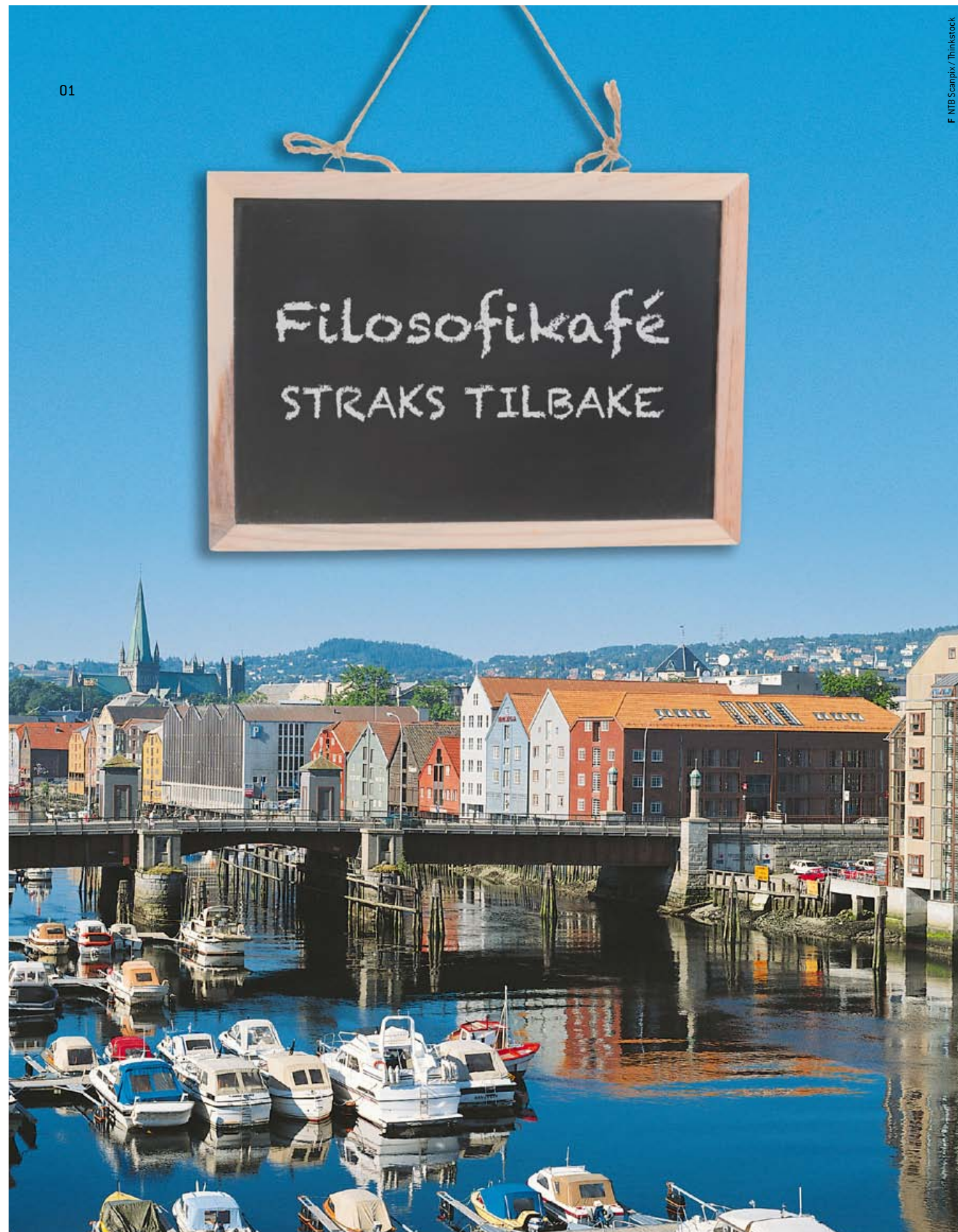

Interessert i å delta på filosofikafé?

Sjekk ditt fylke under «Hva skjer» på human.no

Se også human.no/humanistisk-uke

01

F Humanistisk Ungdom

LA TVILEN KOMME DEG TIL GODE

Det kan være skummelt å tvile. Ofte kan det føles tryggere å la være å tenke gjennom ting en gang til eller å måtte søke flere perspektiver, og heller bare stå fast ved de oppfatningene man allerede har. I slutten av juli var 100 ungdommer fra hele Norge samlet på sommerleir «på lik linje — om demokrati og menneskerettigheter». Kanskje kom de først og fremst for å møte nye og gamle venner, men det er ingen tvil om at temaet engasjerte. På leir fikk de lære, og — ikke minst — tvile: er demokrati egentlig en god styreform? Må man være for demokrati som humanist? Hvor kommer egentlig menneskerettigheter fra? Hvem har dem? Og kan vi virkelig si at noen rettigheter skal gjelde for alle?

UANSETT HVILKE SPØRSMÅL, ikke alle kommer til samme konklusjon. Noen endrer standpunkt etter hvert. Og noen vil ikke låse seg til én mening. Det bør være greit. Jeg mener demokratiet er den styreformen som best anerkjenner alle menneskers likeverd og like rettigheter til å delta i og å forme det samfunnet de er del av. Menneskerettighetene mener jeg at vi har, og jeg mener de dannes i bevisstheden til hvert individ i et sosialt fellesskap, og formuleres gjennom vår felles fornuft og diskusjon. Det betyr likevel ikke at jeg skal slutte å tvile ved disse standpunktene. Fortsetter jeg ikke å utfordre meg selv med spør-

01 Tviler seg fram: 100 ungdommer var samlet på Humanistisk Ungdoms sommerleir om demokrati og menneskerettigheter.

mål og kritiske innvendinger, risikerer jeg å stå igjen med bare vellydende læresetninger som jeg egentlig ikke kjenner innholdet til. De bør derfor ikke tas for gitt. De må skapes på nytt hver dag, i alle våre daglige tanker og handlinger.

I DISSE DAGER hvor vi setter et spesielt fokus på vårt eget livssyn, er denne kritiske tenkning — det jeg vil fremheve aller mest. Det er ikke alltid lett å holde seg til den, men denne ydmyke fremgangsmåten er trolig den beste om du, som meg, anerkjenner at vi aldri kan vite helt sikkert at vi har rett. Gi plass til tanken, men la den være kritisk! ♦

T Anders Garbom Backe,
leder i Humanistisk Ungdom

Humanistisk Ungdom

Les også HU-
lederens kommentar
**«Mer trosfrihet
uten skoleguds-
tjenester»** på
verdidebatt.no/
debatt/cat1/subcat7

Finn ut mer om HU:
**humanistisk-
ungdom.no**

Endelig er den her!

RICHARD DAWKINS DEN MAGISKE VIRKELIGHETEN

Hvordan vi kan vite hva som egentlig er sant

RICHARD DAWKINS

Den magiske virkeligheten

Hvordan vi kan vite hva som egentlig er sant

ILLUSTRERT AV DAVE MCKEAN

Ordinær pris 429,-

Medlemspris 322,-

Richard Dawkins' praktfulle og etterlengtede *Den magiske virkeligheten* er endelig her. Human-Etisk Forbunds medlemmer har etterspurt boka helt siden den kom ut på engelsk i 2011. *Den magiske virkeligheten* er perfekt for ungdom og voksne som er nysgjerrige på hvordan verden er skrudd sammen. Boka er lekkert illustrert i fire farger og du får læring og underholdning hele boka til ende. Dette er en gave vi gir til både 60-åringen og konfirmanten, eller koser oss med selv. Neste gang det spørres fra baksetet hva for eksempel en regnbue er for noe, kan du svare!

BOKA KAN BESTILLES DIREKTE FRA www.humanistforlag.no
ELLER FRA KUPONGEN BAKERST I BLADET.

HUMANIST FORLAG

LIK HUMANIST FORLAG PÅ

FØLG OSS PÅ

01 Når tankene får vandre
utenom sitt intellektuelle
nærmiljø kan man komme på
sporet av nye løsninger.

Tema

Jeg er, altså tenker jeg

Gi plass til tanken, men hva er egentlig en tanke? Hva vil det si å tenke?
Og er vilkårene for å tenke blitt bedre eller dårligere?

T Anniken Fleisje

ILL Peter-John de Villiers/ byHands

– Et bilde, en forestilling, en mening. Slik lyder professor emeritus i psykologi Karl Halvor Teigens umiddelbare forklaring på hva en tanke er. Han legger til:

– Det foregår aktivitet i hodet vårt hele tiden. All den aktiviteten som har en begrepsmessig kvalitet, må vi kunne kalle tanker.

Professor i nevrofysiologi Johan Storm, som har spesialisert seg i hjernesignaler, har en litt annen forklaring av fenomenet tanker:

– Tanker er en form for mentale prosesser som behandler og utnytter informasjon – både den informasjonen vi har lagret i hukommelsen, og den vi får nå i øyeblikket gjennom våre sanser. Disse prosessene foregår som elektriske og kjemiske prosesser i vår hjernes nettverk av omtrent 100 milliarder hjerneceller, særlig i visse deler av hjernebarken og dypere områder nært knyttet til hjernebarken.

DEN PSYKOLOGISKE og den nevrofysiologiske definisjonen representerer to ulike perspektiver på hva en tanke er. Begge beskriver imidlertid tanker som en form for hjerneaktivitet hos hver enkelt av oss. Den tyske filosofen Gottlob Frege (1848-1925) ga derimot en ganske annerledes framstilling av det noe tvetydige begrepet tanke. En tanke, resonnerte han, er et abstrakt objekt som er offentlig tilgjengelig, og som verken er fysisk, mentalt

eller subjektivt. Hva mente han med det?

Forestill deg at du og jeg har en diskusjon om tallet 2. Jeg sier at $2+2=4$, mens du påstår at $2+2=5$. Vi er altså uenige.

For at det skal kunne oppstå en uenighet som denne, ifølge Frege, må det være en felles tanke vi snakker om. Tanken kan ikke simpelthen være din personlige forestilling om tallet 2, eller min personlige forestilling om tallet 2, for da snakker vi om forskjellige ting, og er dermed ikke uenige om én ting. En tanke må dessuten være noe mer enn en hjernetilstand, for din hjernetilstand er ikke tilgjengelig for meg, og omvendt. For at du og jeg skal kunne være genuint uenige – for at vi skal kunne kommunisere i det hele tatt – må vi ha en felles tanke som er tilgjengelig for oss begge. Hvis Frege har rett, ser det ut til at en tanke er noe mystisk, uforklarlig og kanskje uforståelig.

LA OSS LEGGE Freges tankevekkende tanker om tanker til side, og i stedet ta utgangspunkt i definisjonen av tanker som en form for hjerneaktivitet. Storm forklarer at mye av informasjonsbehandlingen som foregår i hjernen trolig skjer ved at hjernens nettverk lager seg «modeller» som brukes til å etterligne virkeligheten. Hjernen konstruerer modeller både av verden omkring oss og av vår egen kropp og vårt sinn, og av andre personer og deres sinn. Slik kan vi forstå hva som skjer både utenfor og i oss selv, og samspillet med andre mennesker. På den måten kan vi etter beste evne forutsi hva som

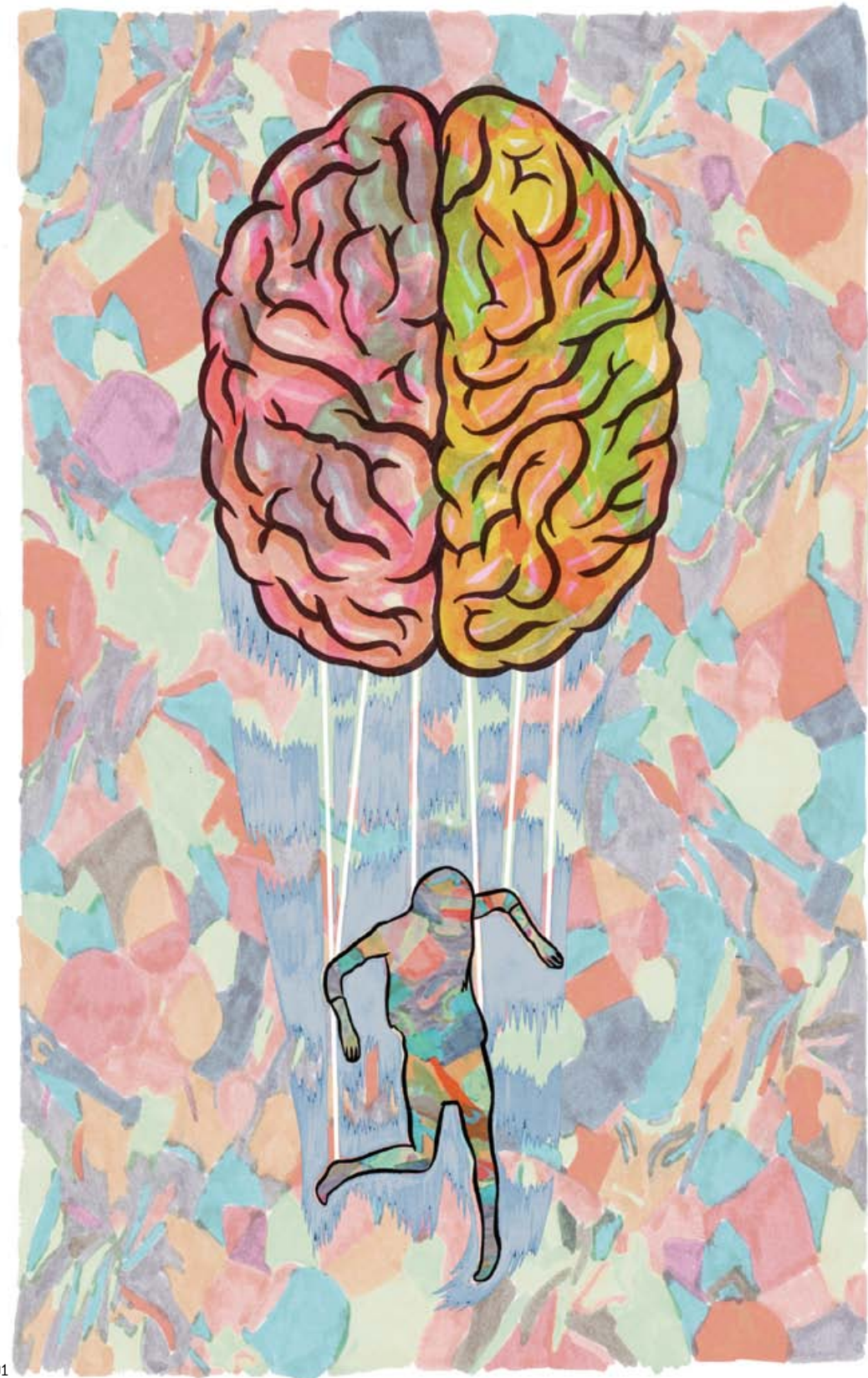
sannsynligvis kommer til å skje hvis vi gjør det ene eller det andre – litt på samme måte som meteorologer simulerer vær situasjonen når de skal for-

utsi været. Ved på forhånd å tenke og forestille oss hva som kan skje, kan vi uten risiko prøve ut ulike alternativer for handling, før vi velger og faktisk utfører ett av dem, forteller Storm.

Evnen til å tenke har vært av avgjørende betydning for mennesket som art.

– Grunnen til at vi har en hjerne i det hele tatt, ut fra en evolusjonstankegang, er for å kunne orientere oss i verden og planlegge, fortsetter Storm. – Dypest biologisk sett er hjernens formål å kunne styre kroppen. Atferden er jo det som evolusjonen har kunnet selekttere på gjennom millioner av år. Blant annet bør man jo unngå å gjøre noe dumt, som å gå utfor et stup eller dumme seg ut sosialt og dermed miste status. Atferden er hjernens egentlige output som bestemmer om vi og vår slekt får leve videre eller ikke. Du kan si at vi tenker for å forstå verden og erkjenne ting, og vi kan glede oss over det, men det å forstå verden er i evolusjonsbiologisk perspektiv bare et middel til å kunne styre atferden.

Tankenens funksjon er altså til syvende og sist å sørge for at vi oppfører oss på en måte som er gunstig for oss i det praktiske liv. Storm tror at dette legger begrensninger på hva vi har evne til å tenke og forstå – vi skjønner først og fremst det vi har nytte av for å kunne klare oss. Vi har god intuisjon ►

01

Fakta

Karl Halvor Teigen er professor emeritus i psykologi ved Universitetet i Oslo og fortsatt aktiv forsker.

Einar Duenger Bøhn er førsteamanuensis i filosofi ved Universitetet i Oslo.

Øystein Elgarøy er professor i Astrofysikk ved Universitetet i Oslo.

Johan Storm er lege og hjerneforsker ved Universitetet i Oslo.

01 Hjernens formål: å styre kroppen.

01 Den franske 1600-tallsfilosofen René Descartes produserte etter sigende sine filosofiske verker i ensomhet. Så tok han feil også.

- og forståelse på områder som har vært viktige for oss gjennom de hundretusener av år med evolusjon som har dannet hjernen vår. På områder vi tidligere ikke har hatt bruk for å forstå, derimot – som for eksempel kvantemekanikk og relativitetsteori – der svikter vår intuisjon, forklarer Storm.

Kanskje kan dette forklare hvorfor vi har vanskelig for å begripe hva en tanke egentlig er: Vi har ikke hatt behov for å fatte tankens vesen for å fungere i praksis og leve videre.

DEN FRANSKE 1600-TALLSFILOSOFEN René Descartes produserte etter sigende sine filosofiske verker i ensomhet foran kaminen. Iført sin berømte slåbrok funderte han seg fram til det som i dag regnes som grunnlaget for moderne filosofi. Og er det ikke nettopp slik store tanker gjerne oppstår – i fokusert og grundig refleksjon, naturligvis kombinert med et godt over middels intelligensnivå?

– Vel, ideen om forskeren eller filosofen som sitter og klør seg i skjegget og bare kommer opp med nye tanker, den er litt vel romantisk og oppskrytt, fastslår filosof Einar Duenger Bøhn. – Som regel er det ikke når du sitter aleine i kjelleren og skriver at du får nye tanker. Du må få motstand, innvendinger og feedback på det du driver med.

Teigen nikker bekreftende til dette:

– Nye tanker krever input.

For at nye ideer skal kunne unnganges, bør man altså benytte seg av andre kilder enn bare ens egen refleksjonsevne, og innhente stimuli utenfra – for eksempel ved å lese en bok eller å samtale med andre. Hvis du

utelukkende blir sittende for deg selv og gruble, vil du egentlig bare repetere gamle tanker. Sant nok kan vi iblant oppleve å få en ny ide, helt av oss selv og kanskje ut av det blå. Men det som faktisk skjer i slike tilfeller, er som regel at gamle ideer kombineres på en litt ny måte.

– Det foregår en prosess hvor vi gjentar oss hele tiden, slik at det meste vi tenker er ting vi har tenkt på mange ganger før. Så ideen om å tenke nytt er på en måte litt overdrevet. Det sies at «bare fantasien setter grenser», men den setter grenser ganske kvikt, sier Teigen og smiler – en anelse vemodig.

Teigen forklarer at tenkning sannsynligvis skjer i svært små steg. Det å finne opp eller å oppdage noe er trolig en prosess hvor man gjentatte ganger beveger seg et ørlite skritt, inn i det nærmeste «rommet». Etter å ha entret det lille «rommet» mange nok ganger, kan man ta enda et museskritt. Når vi får en aha-opplevelse, eller tror vi begriper noe aldeles nytt, er dette bare et bittelite steg fra det vi har tenkt et utall ganger tidligere. Den amerikanske forfatteren Steve Johnson kaller denne oppfatningen om hvordan tenkning foregår for *adjacent possible*, et begrep han har lånt av biologen Stuart Kauffman. Ifølge Johnson oppstår nye ideer som følge av det han kaller *the slow hunch*, hvilket vil si at de er resultat av en gradvis og langsom prosess. Man venner seg til en tanke gjennom gjentatte repetisjoner, for

Det meste vi tenker er ting vi har tenkt på mange ganger før.

deretter å kunne se rekkevidden av den.

Dette betyr at nye tanker og ideer ikke dukker opp i form av plutselige eureka-øyeblikk, skal vi tro Johnsons teori om *adjacent possible*.

Riktignok finnes det

flere beretninger om vitenskapsmenn som har fått plutselige innskytelser, og – vips!, så åpenbarer det seg en revolusjonerende teori for dem, fiks ferdig. Ifølge Teigen bør vi imidlertid være forsiktige med å tro på den slags fortellinger.

– Går man nærmere etter i sømmene på slike historier, handler det veldig mye om tanker man er inne på flerfoldige ganger – halvaktige ideer som man på et visst tidspunkt skjønner at har noe for seg. Oppdagelser er sjelden så «store» eller «nye» som man ofte forestiller seg.

DET Å FÅ NYE IDEER og hjelpe fram kreative tankestrømmer, avhenger av mer enn bare å få input utenfra. Utfordringer og inspirasjon, kombinert med hvile og tid til refleksjon, er essensielt for å kunne tenke «nytt», tror Storm.

– Generelt stimuleres jo tenkning av engasjement, interesse, nysgjerrighet og oppmerksomhet. Samtidig kan veldig fokusert oppmerksomhet virke hemmende på det å tenke vidt og utenfor boksen. Hvis man blir kjempeengasjert i én tanke eller én teori, og så å si klammer seg til denne, vil det kunne stenge for andre muligheter. Det er viktige forutsetninger for å tenke ►

► kreativt at man har nok tid uten noe spesielt program, slik at man kan la tankene vandre.

Teigen er av samme oppfatning, og har selv erfart hvor vesentlig vekselvirkningen mellom avkobling og fokusert arbeid kan være.

– Det har hendt at jeg sitter og skriver på et manuskript. Og så når står jeg opp og pusser tennene neste morgen – da kommer tankene, for da har jeg ikke kjørt meg fast i noe bestemt. Men for at det skal skje, forutsettes det at noe allerede er i emning. Man må ha noe i hodet som man allerede har jobbet med.

I tillegg er tilstrekkelig med søvn avgjørende for vår evne til å tenke og ta til oss ny informasjon.

– Det skjer antakelig mye rydding i hjernen under søvn, blant annet ryddes det opp i hukommelsesspor, utdyper Storm. – Mye av det vi lærer gjennom det vi opplever i løpet av en dag, er i form av episoder, som lagres foreløpig i *hippocampus*, som ligger inni hjernens tinningslapp på siden av hodet. *Hippocampus* er trolig spesiallaget for å lagre utsnitt – «snapshots» – av virkelig-

heten. Ny kunnskap som læres må integreres med det som allerede finnes lagret fra før i den nyeste, store hjernebarken som kalles *neokorteks*. Det ser ut til at det som skjer under søvn og hvile, er at det sendes små pakker med informasjon tilbake til de store hukommelseslagrene i *neokorteks*, som lagres og integreres der. Dette må sannsynligvis gjøres på en veldig forsiktig måte, for der ligger det allerede store mengder hukommelsesspor lagret. Det kan ikke bare pøses på med ny informasjon uten å risikere å lage kluss og ødelegge noe av det som allerede er lagret der. Det nye må omhyggelig integreres og konsolideres. Og dette er trolig en av grunnene til at søvn er så viktig. Man har faktisk målt hos rotter som sover at det kommer små pakker med komprimert informasjon fra *hippocampus* tilbake til *neokorteks*.

Fysisk aktivitet kan også ha positiv effekt for tenkning, og det finnes flere eksempler på betydningsfulle personer i filosofi- og vitenskapshistorien som vandret seg fram til ideer

og teorier. Blant annet spaserte Darwin daglig langs sin selvkonstruerte «tenkesti» mens han arbeidet med sitt hovedverk *Artenes opprinnelse*. Og i den tyske byen Heidelberg finner vi den såkalte «filosoferveien», som visstnok fikk sitt navn etter spaserende filosofer på søken etter inspirasjon.

Våkenhet, oppmerksomhet og engasjement styres av ganske små celleder dypt nede i storehjernen og i hjernestammen. Disse cellene hører til det såkalte «oppadstigende aktiveringssystemet». De har lange, sterkt forgrenede nervefibre som går til nesten alle deler av hjernen og så å si «dusjer» dem med signalstoffer som får cellene til å «våkne opp» og bli mer aktive. Dette forandrer hjernens tilstand, slik at vi blir mer våkne og engasjerte. I tillegg finnes det mekanismer for fokusert oppmerksomhet.

En mulig forklaring på sammenhengen mellom fysisk og mental aktivisering, er at noen av de samme mekanismene aktiverer både hjernens tankevirksomhet og ryggmargen som

01 Betydningen av søvn for hjernens tankevirksomhet er fundamental. Det ser ut til at det som skjer under søvn og hvile, er at det sendes små pakker med informasjon tilbake til de store hukommelseslagrene.

styrer våre bevegelser. Det er også en gjensidig aktivisering systemene imellom.

– Vi vet at de samme aktiverende systemene og stoffene virker både på hjernen og ryggmargen, som styrer våre muskler. Dette gjør at vi blir fysisk anspente og rastløse om vi opplever noe spennende eller stressende, som stimulerer disse systemene, sier Storm, og tilføyer:

– Jeg har merket det godt selv, at hvis jeg leser om noe nytt interessant, må jeg ofte opp og gå noen runder på gulvet for å tenke over det en stund, før jeg har fordøyet det og kan lese videre.

Hvis store tanker altså oppstår som følge av input, helst kombinert med blant annet engasjement, avslapning og eventuelt fysisk aktivitet, hvordan kan vi da forklare Descartes' filosofiske prestasjoner? Epokegjørende filosofi trolig frembragt av stillesittende og kanskje i overkant fokusert tankevirksomhet, med peisen som eneste selskap? Vel, kanskje han var et unntak. Eller kanskje vi må innse at hans filosofiske blemmer – for de eksisterer, tross alt – kunne vært unngått, hadde

han bare fulgt en litt annen, og mer sosial, filosofisk fremgangsmåte. For de største tankene og de beste ideene oppstår som regel når én tenker sammen med andre.

– **DET ER BÅDE BERIKENDE** og viktig at man lar tankene vandre utenom sitt «intellektuelle nærmiljø». Se litt videre – se etter ting som

er litt lenger borte i tankelandskapet. Hvis du er litt avslappet og vandrer litt både hit og dit, kommer du kanskje på sporet av noe viktigere enn hvis du strever veldig for å nå en bestemt, nærliggende «topp», som du kanskje er vant til å se. Da tror jeg det er viktig ikke å ha for stort tidspres, våge å gå sine egne veier, og ha tro på at man kan tenke selv, sier Storm.

Men muligheten for personlig gevinst er ikke den eneste grunnen til at man bør unngå å mure seg inne bak

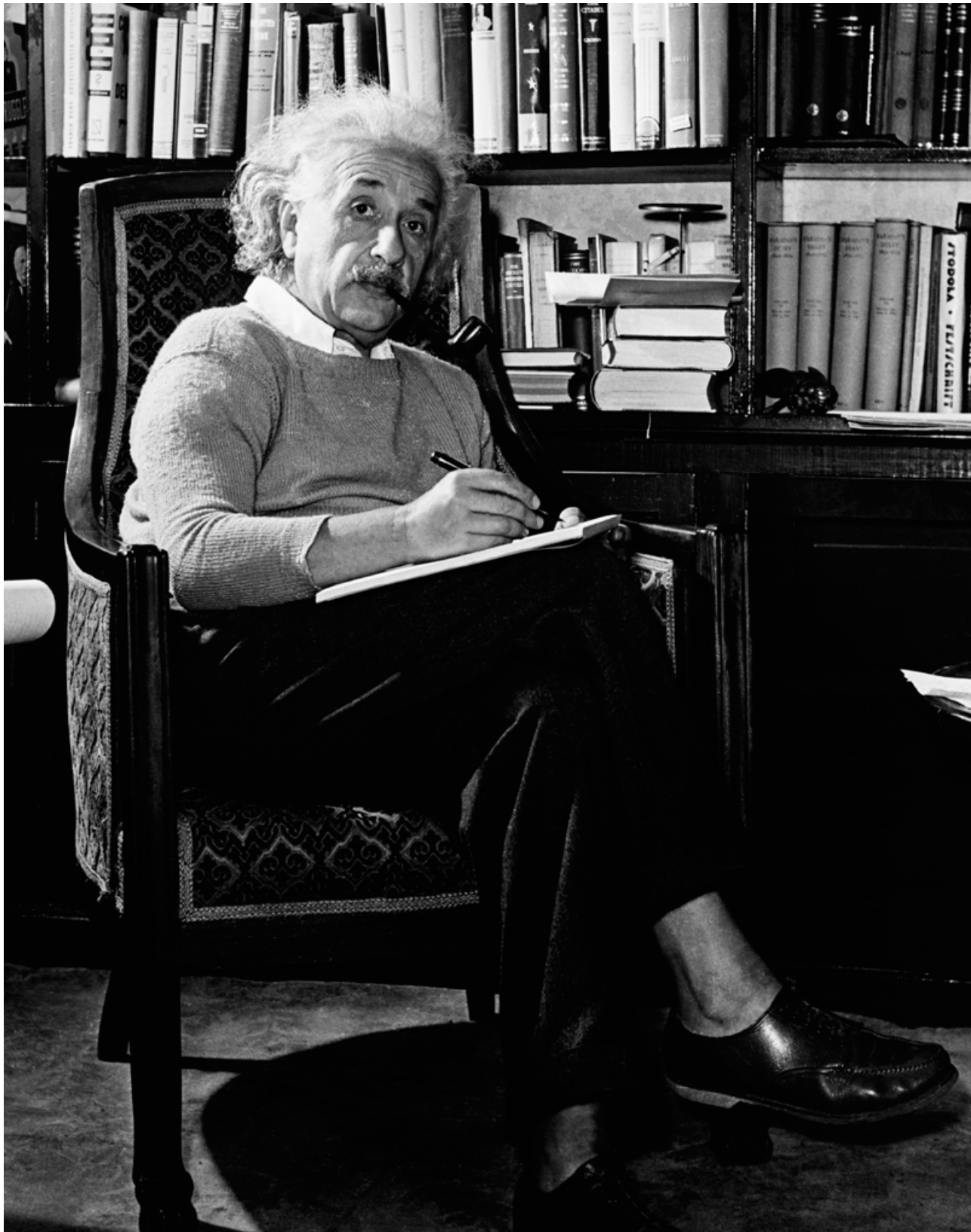

Det er viktig at man har et åpent sinn, og ikke feier til side det som ikke stemmer med det man har trodd.

fastspikrede tanke-rammer. For forskere innen nær sagt alle fagdisipliner kan det være svært viktig å bevare en åpen, undrende, spørrende holdning – både for lettere å unngå gale resultater, og for å kunne få øye på mer enn det man ellers ville gjort. Teigen advarer mot å miste denne holdningen av syne underveis i

forskningsprosessen.

– På ett eller annet tidspunkt har man jo bestemt seg for en hypotese – en rimelig antagelse – som man tror på. Da skifter man modus fra en spørrende undringsmodus til bekreftelsesmodus. Det kan være skummelt, for da kan man få et galt utfall – slik man i en politietterforsknings situasjon kan komme til å satse ensidig på ett spor, med det resultat at man kan komme til å dømme feil person. For å åpne deg for andre muligheter, trenger du kanskje ►

F NTB/Corbis

- å gå en tur i skogen eller noe lignende.

Storm påpeker at hvis man kun ser det man er ute etter å få bekreftet, står man i fare for å overse viktige elementer. I så tilfelle vil det som kunne blitt en betydningsfull oppdagelse, forbli uoppdaget.

– Det er viktig at man har et åpent sinn, og ikke feier til side det som ikke stemmer med det man har trodd. Å gjøre et eksperiment er din unike anledning til å «snakke» direkte med den øverste autoritet: naturen. Og hvis det dukker opp noe uventet, noe som kanskje er uønsket og virker som hår i suppa, kan det kanskje vise seg å være mer interessant enn det du først lette etter.

Og ofte er det nettopp ved uforutsette sammentreff at banebrytende oppdagelser finner sted. Fenomenet kalles *serendipity* (engelsk: heldig uhell), og innebærer at man nærmest snubler over noe annet enn det man egentlig lette etter, eller begår en feil som inspirerer til ny og viktig innsikt. Et av de mest kjente eksemplene på *serendipity* er oppdagelsen av penicillin: I 1928 reiste den britiske mikrobiologen Alexander Fleming på ferie, etter å ha jobbet med å undersøke egenskapene til en bestemt bakterie. Da han returnerte til sitt laboratorium, så han at en av bakterieskålene tilfeldigvis hadde blitt infisert av muggsopp, og at soppen hadde tatt livet av bakteriene. Det bakteriedrepende stoffet, som fikk

Et av hovedproblemene blant studenter nå er at de undrer seg for lite.

navnet *Penicillium*, har reddet et enormt antall mennesker siden, og regnes som forrige århundres viktigste medisinske funn.

FØRSTE DEL AV voksenlivet jobbet Albert Einstein ved et patentkontor i Bern.

I denne perioden var han ikke bundet av noen kontrakt med vitenskapelige institusjoner, og det var følgelig ikke påkrevd eller forventet at han skulle fremlegge nye teorier og hypoteser. Dette ga ham muligheten til gruble over akkurat det han var mest interessert i, og som han visstnok hadde undret seg over siden barndommen, som for eksempel: hvis man reiser med lyshastighet, vil man kunne se sitt eget speilbilde da? Med utgangspunkt i nysgjerrig forundring og sannhetssøken produserte han fem artikler i løpet av ett år. Tre av dem har blitt stående som noen av de desidert viktigste arbeidene i fysikkens historie, deriblant grunnlaget for relativitetsteorien.

Astrofysiker Øystein Elgarøy presenterer historien om Einstein som en kontrast til mye av dagens forskningsarbeid. Einsteins artikler er eksempler på vitenskapelige framskritt sprunget ut av nettopp en åpen og undrende innfallsvinkel, kreativitet og såkalt tenkning utenfor boksen. Elgarøy mener at mye forskning i dag derimot er motivert av en usunn konkurransementalitet forskere imellom, higen etter anerkjennelse og kamp om forsknings-

01 Da Albert Einstein hadde mulighet til å gruble over det han var mest nysgjerrig på, resulterte det i noen av fysikkhistoriens desidert viktigste arbeider.

midler. Dette kan overskygge den åpne, spørrende holdningen som er så fundamental for forskningen, tror han.

Storm gjenkjenner tendensen, og tror at effektiviseringen ved universitetene, slik som korte stipendtider for doktorgradsstipendiater, også kan gi en uheldig virkning.

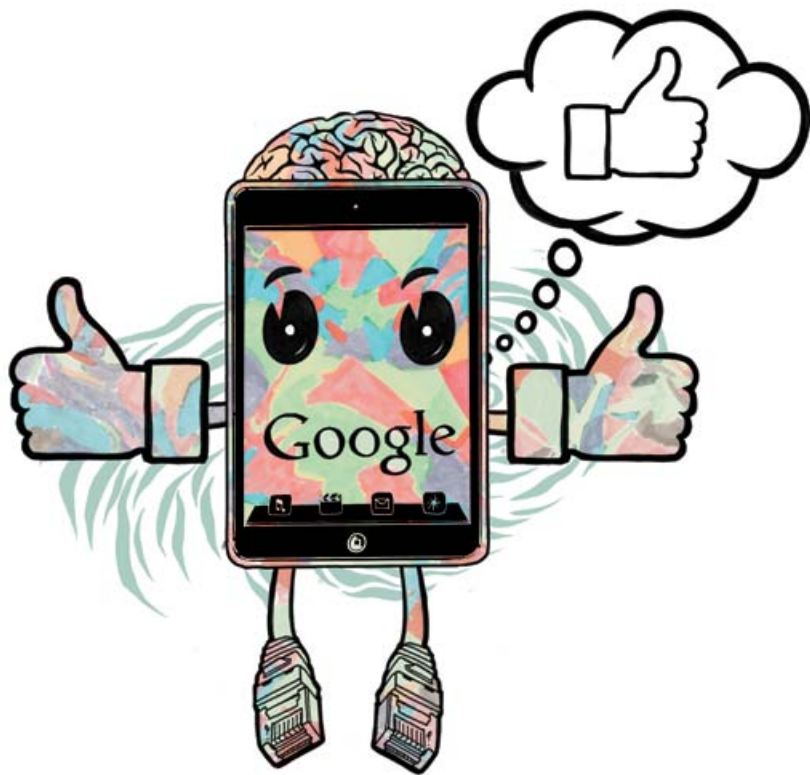
– I løpet av tre år skal du både lære metodene, utføre arbeidet og skrive artiklene. Da kan du ikke ta noe særlig sjanser med å lete etter nye ting – du må halvveis vite svaret på forhånd og så prøve å bekrefte det. Dette er noe som motvirker den frie, åpne, nysgjerrighetsdrevne forskningen som nye forskere først og fremst bør lære.

Også for mange studenter er prestisje en større drivkraft enn nysgjerrighet og kunnskapstørst. Selv på filosofistudiet – paradoksalt nok, ettersom filosofien jo nettopp har vokst fram av undring og sannhetssøken. Bøhn forteller oppgitt hvordan konkurransen i filosofimiljøet etter hvert har blitt så stor at studentene griper til alle midler for å få en form for overtak, og tillegger seg en væremåte som skal sikre dem nettopp det.

– Mange studenter blir mer opptatt av hvordan de skal oppføre seg enn hva som er sant og riktig. De lærer seg måter å snakke og stille spørsmål på – interne «manerer» for hvordan man skal drive med filosofi – før de egentlig er modne nok til å lære seg innholdet.

Elgarøy har observert en konkurransefokusert mentalitet også blant studenter i astrofysikk.

– Et av hovedproblemene blant studenter nå er at de undrer seg for

01 Dagens strøm av ideer og impulser gjør det kanskje lettere å begynne å undre seg, men desto vanskeligere er det blitt å få riktig balanse mellom ny informasjon og tid til refleksjon.

Det er mye lettere å begynne å undre seg over ting i dag enn det var før.

► lite. Veldig mange er eksamensorienterte, og konsentrerer seg om å innarbeide bestemte ferdigheter for å få gode karakterer, i stedet for å følge opp sidespor som de synes er interessante. Spørsmålet jeg får oftest når jeg underviser er: «Er dette pensum?».

DET KAN TENKES at sterk konkurranse innad i forskningsmiljøer også kan stimulere til nye ideer, og dermed bidra til bedre og mer nyskapende forskning. Hvis det motsatte derimot er tilfelle – hvis forskeres ønske om prestisje tenderer mot å kvele evnen til å åpne opp for nye ideer og perspektiver – da er det kanskje grunn til bekymring på forskningens vegne.

Forskning og forskere til side, hvordan står det egentlig til med evnen til kreativitet, refleksjon, undring og det å «tenke nytt» for folk flest i vår samtid?

strukturere seg.

Også Teigen er optimistisk med hensyn til moderne menneskers tenkeevne og kreative egenskaper.

– Mange områder av dagens samfunn er preget av konkurranse og prestasjonsjag. Det er kanskje ingen nyhet, bemerker han, før han fortsetter: – Det hektisk, og man får kanskje ikke tid til å undre seg så mye. På den annen side, trenger man jo ganske mye input, og du får jo ikke det i ro og fred på landet. Så selv om det er veldig mange hektiske elementer i det moderne livet som forhindrer kreativitet, er det også veldig mye som gjør det mulig.

Storm tror at mange unge i dag får

– Jeg tror det i stor grad er rom for det i dag, mener Bøhn. – Det er fri flyt av ideer, og vi får så mange impulser, så det er mye lettere å begynne å undre seg over ting i dag enn det var før. Men jeg tror det er desto vanskeligere å

for lite søvn, noe som kan være uheldig.

– Dessuten, sier han, – er det fare for at man ikke får den rette balansen mellom ny informasjon og tid til refleksjon. Det er fare for å bli utsatt for en ustoppelig flodbølge av informasjon – mer enn man klarer å fordøye. For hundre år siden var trolig altfor mange understimulert – mange unge med et naturlig sug etter å lære ble kanskje hemmet i sin utvikling av ensformig rutinearbeid i fabrikkene eller på åkeren med luking i ukevis. I dag, derimot, har man kanskje det motsatte problemet. ♦

Hør mer

Vil du lære å kjenne hvordan andre tenker? Hør på HEFs nye radioprogramserie.

fritanke.no/radio

Meninger

KRONIKK

PORTRETT

MENNESKERETTIGHETER

BOKANMELDelse

HUMAN ETIKK

LESERRESPONS

F. Anfinn Petersen

Parasittisk sekt?

Religionsprofessor Torkel Brekke gikk i mai ut og beskyldte HEF for å være «parasittisk». Biskop Atle Sommerfeldt og Vårt Lands kulturredaktør slengte seg på med sterke kritikker av HEF. Brekke møtte så Bente Sandvig til debatt på møte i regi Fritanke.no og Religioner.no, og da mente han ikke egentlig at HEF var en sekt. Men opprettholdt kritikken:

– Human-Etisk Forbund jobber som om det er mulig å overta behovet for religion i samfunnet og i folks liv, og fylle dette med ikke-religion. Det tror jeg er vanskelig.

Se video av møtet på Fritanke.no [9161]

Anne Beate Maurseth er førsteamanuensis i fransk og sammenlignende litteratur ved Universitetet i Santa Barbara, USA. Hun har tidligere utgitt *Opplysningens sjonglør. Denis Diderot 1713–1784* på Humanist forlag.

Opplysningstidens ideer om frihet, likhet, toleranse og fremskritt ble alle lansert og utformet i filosofen Denis Diderots franske Encyclopedi. I år er det 300 år siden han ble født.

FILOSOFEN SOM VILLE ENDRE SIN TIDS TENKEMÅTE

T Anne Beate Maurseth

Ytringsfrihet og meningsfrihet, toleranse og likeverd, demokrati og kritisk refleksjon er høyt aktede verdier i dagens Norge, selv om vi ikke alltid er enige om hva de betyr, og selv om vi ikke alltid innser rekkevidden av dem. Slik har det ikke alltid vært, det har heller ikke alltid vært en selvfølge å kunne ta dem for gitt. Først i den franske opplysningstiden ble disse verdiene for alvor satt på dagsorden. Heller ikke da var det enighet om hva de betød, men de ble lansert, diskutert og kritisert.

EN AV DE VIKTIGE BIDRAGSYTERNE til disse diskusjonene var Denis Diderot, leksikonredaktør, filosof, romanforfatter, brevskriver, dramatiker, kunstkritiker, samfunnskritiker, religionskritiker. 5. oktober i år er det 300 år siden hans fødsel. Lenge stod han i skyggen av andre store opplysningstenkere som Voltaire, Montesquieu og Rousseau. Nå feires han overalt i verden på linje med dem. Så stolte er franskmennene i dag av denne allsidige, energiske og uklassifiserbare skikkelsen som bestandig hadde mange baller i luften, at det helt seriøst vurderes å gi ham en plass i Pantheon — mausoleum og gravsted for store menn — midt i hjertet av Paris, sammen med blant andre Voltaire og Rousseau. At også Diderot skal bli beæret med en plass blant dem, har også den

franske presidenten, François Holland, stilt seg positiv til.

DIDEROT BLE FØDT I LANGRES, en liten by i distriktet Champagne i 1713. Han vokste opp som eldste sønn av en smed som spesialiserte seg på å smi kirurgiske instrumenter. Faren ønsket at sønnen skulle bli prest, men Denis dro i stedet til Paris for å studere jus. Men mer enn jusstudier var det det frie bohem-livet som skulle fascinere ham. Han ga fort opp studiene til fordel for en usikker frilanstilværelse som skribent og intellektuell. Det var først da han ble hyret av forleggeren Le Breton som oversetter og redaktør for det som skulle bli **det store franske *Encyklopedien***¹, at Diderot fikk et levebrød som ikke bare ga ham en noenlunde solid inntekt, men også en markant, om enn utsatt, posisjon blant franske opplysnings-tenkere på 1700-tallet.

Og det er nok først og fremst for den årelange virksomheten som redaktør for det første franske universalleksikon at de fleste husker Diderot. Sammen med den berømte matematikeren d'Alembert utga han dette oppslagsverket som skulle skape furore i mer enn én forstand. Deres store Encyklopedi har ofte blitt karakterisert som ►

⁰¹ Denis Diderot var produktiv som forfatter i flere sjangre. Da han døde i 1784, nær 71 år, forelå det meste av hans verk stort sett bare som manuskripter, gjemt unna i kasser.

► opplysningstidens fyrtårn. De ideer som vi i dag forbinder med denne perioden, frihet (særlig trykke- og ytringsfrihet), likhet, toleranse, fremskritt – ble alle lansert og utformet i dette oppslagsverket.

DET STARTET SOM EN OVERSETTELSE av Ephraim Chambers engelske leksikon i to bind, men ble straks mer omfattende, idet det tok mål av seg å gi en uttømmende beskrivelse av all eksisterende kunnskap. Prosjektet måtte derfor ha en rekke medarbeidere, for «én mann alene kan ikke vite alt», skriver Diderot i forordet.

Blant bidragsyterne finner man de aller mest kjente opplysningsfilosofene som Voltaire, Montesquieu, Rousseau, og mindre kjente, som Turgot, Raynal, Bourdeu, Dumarsais og Venel. Alle skrev artikler innenfor sine spesialområder, enten det var musikk, kjemi, økonomi, medisin, ingeniørkunst, jordbruk, filosofi eller teologi.

Leksikonet hadde som mål å formidle kunnskap på en klar og enkel måte for samtiden, så vel som for ettertiden. Slik skulle fremskrittet sikres og menneskeslekten bli lykkeligere, sto det i et reklameskrift for verket. En viktig målsetting var å innlemme kunnskap som tidligere ikke hadde hatt noen plass i lærdommens rike. Dette gjaldt særlig innenfor de praktiske og teknologiske områdene. Gjennom beskrivelser av

utallige maskiner, teknologiske og kirurgiske instrumenter bidro *Encyklopedien* til å trekke disse kunnskapsfeltene frem i lyset.

Illustrasjonene var et viktig virkemiddel for å få dette til. 11 bind med plansjer utfyller derfor teksten – for «ett blikk på en plansje kan forklare mer enn tusen ord», skrev Diderot.

I tillegg hadde redaktørene en tydelig kritisk målsetting. De ønsket intet mindre enn å «endre den alminnelige måten å tenke på». *Encyklopediens* oppbygning skulle bidra til dette: Den innledes med et kunnskapstre med tre hovedgrener som representerer henholdsvis *Erindring*, *Imaginasjon* (*kreativ fantasi*) og *Fornuft*. De ulike vitenskapene blir så plassert i henhold til disse. En konsekvens av dette er blant annet at teologi ikke lenger betraktes som en egen kunnskapsgren.

Dette ble oppfattet som undergravende, ikke bare for kirken og dens autoritet, men for hele den bestående samfunnsorden.

Det alfabetiske systemet har også en kritisk funksjon. Alfabetet, som siden har vært det rådende prinsippet for trykte oppslagsverk, fører til at oppslagsordenes rekkefølge blir vilkårlig, og at kunnskapsområdene blir blandet sammen på en tilfeldig måte. I tillegg bidrar referansesystemet til å skape kritiske forbindelseslinjer

1 Den store franske Encyklopedien – Encyklopedi, eller kritisk ordbok over vitenskap, kunst og håndverk – er et fransk oppslagsverk utgitt i perioden 1751-1772/80, redigert av Diderot og d'Alembert. Det består av 17 bind med tekst og 11 bind med plansjer, i alt 75 000 oppslagsord.

2 Asterisken er et typografisk symbol med opprinnelse i det greske ordet for stjerne. Diderot brukte asterisken som signatur i Encyklopedien, men mange av artiklene hans ble skrevet anonymt på grunn av regimets sensur.

mellom ulike kunnskapsfelt.

At artikkelen om kannibalisme, Antropofagi, refererer til artiklene Nattverd og Alter, er et av de mest berømte eksemplene på dette. Ikke minst referansesystemet foregriper på mange måter det lenke-systemet vi er vant med fra internett i dag, hvor man kan klikke seg rundt i kunnskapsveven.

Men som vi kan forstå, møtte utgivelsen av *Encyklopedien* motstand fra innflytelsesrike, og særlig religiøse, kretser. Her må vi huske at Frankrike frem til revolusjonsåret i 1789 var et eneveldig kongedømme, med en sterk adel som styrte sammen med kirken. Katolisismen var regimets ideologiske fundament. Sensuren var streng, og *Encyklopedien* ble snart forbudt. Diderot fortsatte likevel i skjul arbeidet med å fullføre verket. De siste bindene kom ut samtidig, med et fiktivt utgiversted på tittelbladet.

MER ENN 10 000 ARTIKLER skal Diderot ha skrevet for sin Encyklopedi, men det er kun et fåtall av dem som er signert med hans kjennerke, **asterisken**. Å skrive anonymt var ikke et mål for encyklopedistene, tvert imot ønsket de at artikkelforfatterne skulle kunne gjenkjennes. Men på grunn av sensuren ble anonymitet nødvendig, og særlig i de siste bindene er artiklene uten signatur.

Diderots forfatterskap kan imidlertid ikke reduseres til artiklene han skrev for *Encyklopedien*. Hans kritiske virksomhet og hang til å diskutere og iscenesette aktuelle problemstillinger gjorde seg gjeldende også på andre felt.

Han var produktiv som forfatter i flere sjangre. Da han døde i 1784, i en alder av nesten 71 år, var likevel det meste av hans verk – fortellinger, romaner, politiske og filosofiske tekster – lite kjent og forelå stort sett bare som manuskripter, gjemt unna i kasser. De få verkene Diderot faktisk publiserte, gjorde ham heller ikke særlig populær i etablerte kretser.

I 1748 utga han *De indiskrete smykkene* som langt på vei kan betraktes som en forløper til våre dagers vaginamonologer. I denne romanen tar kvinnenens edlere deler selv ordet i en åpenhertig utveksling om erotiske eventyr og drømmer. Året etter beveget Diderot seg ut på enda farligere farvann da han tilbakeviste de rådende argumentene for Guds eksistens i *Brevet om de blinde til nytte for de som ser*. Disse utgivelsene kostet ham flere måneder i fengsel.

Etter hans død ble Diderots omfattende forfatterskap gradvis gjort tilgjengelig og det ble mer kjent. På 1800-tallet inspirerte noen av Diderots tekster

Encyklopedien hadde som mål å formidle kunnskap på en klar og enkel måte for samtiden, så vel som for ettertiden.

[...] som vi kan forstå, møtte utgivelsen av Encyklopedien motstand fra innflytelsesrike, og særlig religiøse, kretser.

forfattere og filosofer som Goethe, Hegel og Nietzsche. Marx sa to ganger at Diderot var hans favorittforfatter. Også Freud var begeistret for Diderot.

DAGENS LESERE LEGGER OFTE MERKE TIL Diderots evne og vilje til å trekke frem både det skandaløse og det ubehagelige, gjerne i forhold til emner som hans samtidige unngikk å skrive om: Diderot var dypt indignert over slaveriet og han ga slavene en filosofisk stemme i *Supplement til Bougainvilles reise*.

I den tåredryppende romanen *Nonnen*, som handler om en seksuelt misbrukt nonne, kritiserte han den katolske kirkens krav om sølibat for prester, munk og nonner.

Midt i frihetens århundre lekte han også med muligheten for at mennesket slett ikke har noen fri vilje, men er underlagt nødvendighetens lover og mekanismer. Dette er et viktig tema i romanen *Fatalisten Jacques og hans herre*.

DIDEROTS KRITIKK RAMMET IKKE BARE HANS MOTSTANDERE. Han var også opptatt av å kunne nyanse- re og endog kritisere sine egne overbevisninger og sitt eget verdigrunnlag. I *Rameaus nevø*

skapte han en skikkelse som konsekvent egger og terger hans egen dypt forankrede humanisme. Den eksentriske og hedonistiske

hovedpersonen, nevø av den kjente komponisten Jean-Philippe Rameau, gjør seg til talsmann for ondskap og egoisme og lykkes nesten å overtale fortellerstemmen i romanen, fordi han bygger hele sitt resonnement opp på en kombinasjon av personlig erfaring og allmenn fornuft.

Evnen til å tenke ut over sitt eget verdigrunnlag preger også Diderots mest spekulative fiksjonsverk, D'Alemberts drøm. Her iscenesetter Diderot sin venn og medredaktør for *Encyklopedien* i en delirisk filosofisk drøm hvor den kjente matematikeren fabulerer over mulighetene av at verden er gudløs og heller ikke skapt av gud, men av en evig materie som også kan manipuleres.

Å endre den alminnelige måten å tenke på, var en målsetting som preget hele Diderots verk og virke. Som skribent og redaktør satte han på dagsorden, i teori så vel som i praksis, verdier vi i dag kanskje tar for gitt, men som det fortsatt er behov for å reflektere kritisk over. ♦

TROR PÅ SAMTALEN

Hva er moral? Hva er rettferdighet? Finnes meningen med livet? Hvorfor er døden så vanskelig? Gunn Hild Lem er programleder for Human-Etisk Forbunds podcast «Gi plass til tanken» der 10 kjente personligheter tenker høyt rundt det å være menneske.

F Privat

01

F Privat

02

03

Gunn Hild Lem (38 år)

Foredragsholder, skribent og forfatter.

Redaktør (20 prosent) i Store Norske Leksikon.

Innehar graden Master of Management fra BI, samt en Cand. Mag. fra Universitetet i Oslo med fagene litteraturvitenskap, idéhistorie og psykologi.

Tidligere erfaring fra administrativt arbeid på Universitetet i Oslo og Folkehelseinstituttet, og som gründer i databransjen.

Bor i Fetsund med tvillingdøtre (10) og kjæreste.

T Marie Laland Ekeli
F Thomas Ekström

– Jeg synes det er suverent morsomt, sier Gunn Hild Lem, og bretter et hvitt smil ut over det sensommerbrune ansiktet. Radioprogrammet hun skal lede er del av Human-Etisk Forbunds «Gi plass til tanken»-kampanje og lanseres som podcast i midten av september. Ikke musikk, ikke reklame, bare lange samtaler. Gunn Hild gleder seg.

– Det er så sjelden du har anledning til å snakke med folk om viktige ting. Å få lov til å spørre et bredt utvalg av kjente mennesker «Hva tenker *du*? Hva er meningsfylt? Hva brenner du for?»

Hadde hun ikke holdt i kafébestikket, spør det om ikke Gunn Hild hadde gnidd seg i hendene. Dyp dialog

med blant andre som Grete Randsborg Jensen, Sylo Taraku og Dag O. Hessen? Hun kan nesten ikke vente. I utgangspunktet var Gunn Hild aktuell som gjest selv, men i stedet ble hun spurt om å lede det hele.

– Nå satser jeg på at jeg er en god programleder, selv om jeg aldri har gjort det før, smiler hun.

– *Hva håper du å få til?*

– Jeg har lyst til å inspirere til mer ekte samtaler. Jeg skulle ønske folk ble flinkere til å samtale med hverandre, til å lure på hva andre mener om viktige ting.

Formiddagssola over Lillestrøm Torg når forbi kafeens sorte markiser, og lyser opp to insisterende øyne.

– Det er noe jeg ser etter i folk jeg møter, fortsetter hun.

– Et slags potensial for samtaler. Noen liker bare å snakke om helt trivielle ting. Det gjør ikke jeg.

SAMTALENE HUN HADDE MED EKTEMANNEN Steinar Lem var spesielle.

– De kunne vare utover natta og fortsette dagen etterpå. Jeg kjenner at jeg får ståpels av å tenke på det. Det var vanskelig å konsentrere seg på jobb, for jeg var så langt inne i en tankerekke med Steinar, forteller hun.

Da den profilerte miljøverneren døde i 2009, mistet ikke Gunn Hild bare ektemannen sin. Hun mistet samtalen. Språket. Universet de hadde bygget av bøker og felles referanser, et univers som utvidet seg og utvidet seg i løpet av de ti åra de fikk sammen.

– Steinar var det mennesket som lærte meg å snakke, sier Gunn Hild.

– Han lærte meg å reflektere sammen med noen.

Det var med tanker om Steinars

Livet er blitt mye viktigere enn før – for jeg skal jo snart dø.

død Gunn Hild for alvor trådte inn i norsk offentlighet. På blogg og med boka *Sorg og sommerfugler* satte hun ord på det vonde, og delte erkjennelsen av døden som noe smertefullt og endelig. Uten en tro å klamre seg til, gikk hun inn for å formidle så sant som mulig. Når hun nå skal lede et radioprogram med eksistensielt fokus, har hun tatt noen runder med seg selv. Hva skal hun mål-bære? Kan det hele bli for håpløst?

– Min første innskyttelse var at det egentlig bare er dumt å få folk til å innse at livet er begrenset. «Nå skal vi tenke de store tankene, og til slutt er alt er meningsløst»? Det ville vært leit, sier hun, og ler litt.

– Altså. Jeg tror genuint at Gud ikke finnes. Jeg tror ikke det finnes noen

01 Gunn Hild Lem beskriver seg som et kantete barn som leste masse bøker.

02 Gunn Hild leser Bibelen. I de religiøse opplevelsene fikk hun en følelse av fellesskap.

03 Programleder Gunn Hild Lem mistet ektemannen Steinar Lem i 2009. - Av og til skulle jeg ønske at Steinar så at jeg lykkes. Han ville at jeg skulle lykkes, han ville at jeg skulle gjøre det bra, sier hun.

åndelig dimensjon. Av og til synes jeg det er trist. Jeg skulle ønske at jeg kunne treffe Steinar igjen, men jeg tror dessverre ikke på det.

Å TAKLE DØDEN REALISTISK, uten å trøstes av en tro eller en gang et håp om det hinsidige, ble et vendepunkt for Gunn Hild.

– Det har vært fantastisk bra! Sier hun.

– Jeg skulle selvfølgelig ønske ►

I de religiøse opplevelsene fikk jeg en følelse av fellesskap.

► Steinar slapp å dø før det. At vi kunne ofret noe annet. En av oss kunne bli alvorlig syk, men overlevd. For døden er nådeløs, *men vi kan lære noe av den.*

Og det vil hun formidle, også som perspektiv i humanismen. Hva døden viste henne. Da Steinar forsvant lærte hun at menneskets verdi ikke handler om hvor flink man er. Riktignok savner hun den dyktige refseren i norske mediene, men sorgen handler mer om et nærvær som ikke er der lenger. Hun har også lært, for ikke å synke hen i depresjon, å lete fram lys i de mørkeste rommene, finne nøkkelen til positiv tenking på en «ikke-oppblåst konstruktiv måte», som hun sier. Først og fremst har hun lært at tida renner.

– Livet er blitt mye viktigere enn før – for jeg skal jo snart dø.

Smilet er ikke mer ironisk enn at hun mener det. Gunn Hild er redd for å dø. Redd for kreft. Dagene på valium er over, men angsten ligger der. Samtidig, og kanskje derfor, er sansene skjerpet, bevisstheten skrudd på og konturene i tilværelsen klarere enn noensinne. Memento mori, så vet du om du lever rett. Det fikk hun bekreftet for et par år siden.

– Jeg fant en kul. Da var jeg sikker på at nå dør jeg. Akkurat da var vi på sommerferie hos mamma og pappa, og jeg holdt på å lære ungene å svømme i et kaldt tjern. Vi ble blå på leppene, dro hjem og drakk kakao, og så måtte vi ned en tur til. Da slo det meg; «Ja, det er dette jeg vil gjøre. Hvis jeg har

begrenset levetid, er det akkurat dette jeg vil holde på med. Jentene skal se tilbake på den sommeren de lærte å svømme i kulpen.»

– Du var der?

– Jeg var der jeg ville være.

PODCASTENS TITTEL «GI Plass TIL TANKEN» kunne like gjerne vært overskriften i Gunn Hilds liv. Det ligner en bevissthetsreise, og den begynte – lenge før hun møtte Steinar – med at hun brøt med den kristne menigheten hun vokste opp i.

– Det tok meg lang tid, for jeg er nok religiøst anlagt. Jeg er et menneske som har religiøse ekstaser. Jeg har grenseoverskridende erfaringer og opplevelser. Og det er mye bedre enn dop! Du kan ha litt av den samme overskridende dimensjonen ved sex, fordi du er sammen med et annet menneske, men det går for fort. Når du har en religiøs opplevelse har du i tillegg en følelse av mening. Alt er riktig, akkurat nå. Og det er en følelse vi har lite av i livet. Ingenting spiller noen rolle i det øyeblikket, forklarer hun.

– Og for meg, som alltid har vært et «grublete» og smått melankolsk menneske, har disse opplevelsene vært det beste av alt. For ellers har jeg alltid vært ...

– I tvil?

Hun nikker:

– Jeg er vokst opp som et litt kantete barn som leste masse bøker og fortalte de andre at «dette har ikke du greie på». Jeg var ensom, og i de religiøse opple-

velsene fikk jeg en følelse av fellesskap. Men etter hvert dukket det opp stadig flere intellektuelle spørsmål.

– Du ble mer og mer kritisk?

Hun rister på hodet, leter fram riktig ord:

– Kognitiv dissonans må vi vel kalle det. Ting skjedde på likt. Jeg var veldig religiøs, men samtidig sleit jeg forferdelig med Bibelens framstilling av Gud. Koblingen mellom kjærlighet og ondskap, at det bare er to sider av Ham, drev meg ut i det jeg vil karakterisere som psykisk trøbbel. På den ene siden elsker han deg voldsomt, på den andre siden liker han deg ikke?

Hun rister på hodet.

– Så nei, det vokste ikke langsomt fram en tvil. Alt falt med et brak. Da viste det seg at at bunnen under meg var hul. Det ledet til en kjempe-depresjon.

– Hvorfor har noen en kritisk sans som fører dem vekk fra tro, mens så mange bare aksepterer? Hva er roten til denne egenskapen?

– Jeg vet ikke. Jeg tror rett og slett det er forskjell på folk. For noen av oss blir visse intellektuelle spørsmål viktigst. Det å finne ut «men er det sant?»

– Du har lest mye hele livet?

–Ja, det er nok et uttrykk for det samme. Jeg liker å vite og å finne ut av ting. ►

01 «For meg er det et mål å vise at humanisme ikke bare er et surt hat mot skolegudstjenester. Humanisme handler om å oppvurdere menneskeliv. Oppvurdere erfaring og aspekter ved det å være menneske, og å leve», sier Gunn Hild Lem.

01

Bøker

Sorg og sommerfugler (2010);
Måneskinnslandet (2011) [begge på Aschehoug].
Pro&Contra: Religionskritikk (oktober 2013, Humanist forlag)

► **ET FANATISK FORHOLD TIL SANNHETEN**, kaller hun det. Kanskje kommer det av en far med leksikon-dilla? Gunn Hild tror det handler mest om modning. Hun har trent opp en kritisk sans.

– Man blir flinkere etter hvert. Det er også noe jeg har lært av Steinar. Han satte seg ned i en stol og tenkte. «Hva? Skal du bare sitte der?» «Ja, jeg tenker.» «På hva da?» «Jeg tenker på noe alene, kan du gå vekk?»

– *Etter at Steinar døde delte du, med dagbokas ærlighet, følelser og tanker. Først på bloggen din ...*

– Det var ikke så gjennomtenkt, sier hun tørt.

– Jeg hadde dager da det var vanskelig å gå ut fordi noen kunne kjenne meg igjen. På denne tiden klarte jeg ikke å bry meg om hvordan jeg framsto, jeg klarte ikke ta vare på bildet av meg selv. Folk fikk se en usensurert versjon, både live og i offentligheten.

Etterpåklok mener hun likevel at det var riktig.

– Fordi jeg hater å kjenne på skamfølelse, spesielt over ting jeg intellektuelt sett mener at man ikke skal skamme seg over. Vi skal ikke skamme oss over naturlige reaksjoner. Men

01 Intellektuell kapasitet og refleksjonsevne er spesifikt menneskelig. «Det er viktig å formidle som en humanistisk verdi», sier Gunn Hild Lem, programleder for den nye samtale-serien «Rom for tanken», som lanseres i september.

Jeg kan ikke skrive om helvetesangst uten å være personlig.

det å tenke at noe er riktig, og det å bære kostnadene, er to forskjellige ting. Så om det var verdt det?

Hun tygger på den.

– Det har bidratt til å gjøre meg til den jeg er i dag. Tross alt

fikk jeg overveldende respons fra folk som sa «du skriver det jeg føler». Og det er jo ganske utrolig når du kjenner deg som det mest ensomme mennesket i verden, for han du vil dele alt med er bare borte. At jeg i den situasjonen ikke fikk følelsen av at ingen forstår meg? Det var spesielt. I stedet kjente jeg at dette er menneskehetens skjebne. Det er den grunnleggende menneskelige smerten over at vi er dødelige. Og den deler jeg med alle.

BOKA OM STEINARS DØD måtte bli «bunnløst ærlig», som var credo i anmeldelsene av *Sorg og sommerfugler* da den kom i 2010. Det var den eneste boka hun kunne skrive. I oktober kommer hun med en ny bok, nå på Humanist forlag, og denne gang om religionskritikk. Også her har hun brukt eget liv som forklaringsmodell.

– Igjen dette nådeløse ærlighetskravet, sukker hun.

– Jeg kan ikke skrive om for eksempel helvetesangst uten å være personlig. Ikke så lenge jeg vokste opp med at Jesus kunne komme tilbake når som helst. Himmell og jord skulle brenne og Gud skulle dømme levende og døde. For et sart barn med voldsomt levende fantasi, ble det virkelig.

– *Hva slags bok er det blitt?*

– Veldig rar, ler hun.

– Først et sveip gjennom idéhistorien, innom noen filosofer, litt historie og ting som jeg har gått og tenkt på. Alt eltet sammen mellom to permer.

– *Og en konklusjon til slutt?*

– Ja. Konklusjonen er dette: det er en sannhet at mennesket er en art som i stor grad holder seg med myter og forestillinger om sin plass i tilværelsen, og om hva som skjer når vi er døde. Hvis du ikke innser at det er viktig for folk, er du like sannhetsfornektende som du påstår at de troende er. Om man forholder seg til realiteten, må man også forholde seg til at dette er dypt følte overbevisninger hos de religiøse. De tror på ordentlig.

Og hvis det gjør dem lykkelige – og de ikke gjør andre ulykkelige – er det ikke noe poeng å ødelegge andres tro, mener Gunn Hild.

– Alle har ytringsfrihet, men hvor påtrengende skal vi egentlig være? Hvor langt skal jeg gå i å si til deg: «Vet du hva, det er ikke sant det du tror. Barnet ditt som døde, du kommer aldri til å se det igjen.» Virkeligheten blir brutal hvis ikke du tar innover deg at dette betyr noe.

Det betyr ikke at alt er relativt:

– Hvis du forkaster evolusjonsteorien og mener at karbondatering er en teori på linje med Noas Ark, kan vi gjerne ta en saftig diskusjon. Jeg trenger ikke være ufyselig mot deg, men jeg kan godt si at ditt syn har ikke noe i skolen å gjøre. ♦

01

Trenger den frie tanke beskyttelse?

Trenger virkelig *tankene* våre et menneskerettslig vern? Er det ikke slik at *vår tanke er fri* uansett? Kan noe hindre oss i å reflektere, fantasere eller tenke akkurat det vi vil?

Spørsmålet hvorvidt tankefriheten burde beskyttes ble også diskutert av FNs Menneskerettighetskommisjon da den skulle utarbeide Verdenserklæringen om menneskerettighetene (1948). Med nazismens kollektive fornektelse av menneskeverdet, holocaust og femti millioner krigsofre som bakteppe, understreket den libanesiske eksistensfilosofen Charles Malik hvor viktig det var at menneskers *tankefrihet* og *samvittighetsfrihet* måtte få en sentral plass i erklæringen. Han mente disse frihetene, i tillegg til å verne mot religiøs, statlig eller andre former for ytre tvang, kunne forhindre at kollektivismens farer igjen ville tilintetgjøre

enkeltindividenes unike og ukrenkelige verdighet. Tankefriheten ble, sammen med samvittighets- og religionsfriheten, definert som en universell menneskerett i Verdenserklæringens artikkel 18.

Tankefriheten er senere også slått fast i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og FNs barnekonvensjon. I de relevante artiklene nevnes tankefriheten først, før samvittighets- og religionsfriheten. Nettopp fordi disse frihetene mer enn noen andre berører vårt innerste følelsesliv og er så viktige for identitetsdannelsen og vår følelse av egenverd, mener mange de har en særstilling blant menneskerettighetene. Statene kan da heller aldri vike fra dem, selv ikke under krig.

Tankefriheten innebærer at vi mennesker, voksne som barn, har rett til å tenke hva vi vil om absolutt alt. Vi skal ha lov til å fantasere, dagdrømme, reflektere og vurdere, helt uavhengig av hva andre måtte mene. Tankefriheten er nært knyttet opp mot menneskers rett til privatliv og innebærer at vi skal

forskånes fra uønsket påvirkning og indoktrinering.

HVORDAN KAN SÅ STATENE VERNE TANKEFRIHETEN? Først og fremst må de nedfelle den i lovs form og ikke drive med indoktrinering, politisk omskolering eller grov propaganda. Videre må statstjenestemenn, enten det er i politiet eller i lukkede institusjoner, aldri bruke virkemidler som bryter ned individenes evne til å tenke fritt. Staten kan heller ikke drive med ulovlig overvåking av befolkningen som fører til at mennesker vegrer seg for eller slutter å eksperimentere intellektuelt med nye ideer og tanker. Myndighetene kan også bli ansvarliggjort i forhold til ikke-statlige aktører: folk kan ha krav på vern mot invaderende forkynnelse fra trossamfunn eller ekstremt manipulerende reklame.

Fordi tankefriheten tillater oss å være rykende uenige i makthaverne, er det mange myndighetsaktører, særlig i autoritære regimer, som ikke alltid er like begeistret for den. Men myndighetenes ufordringer i forhold

01 Den såkalte Snowden-saken i USA har medført protester mot NSAs overvåking av amerikanske statsborgere.

til tankefriheten viser seg først når personer *ytrer seg* eller *handler i forhold til* tankene. Det er i slike tilfeller at tankefrihetens nære bånd til ytringsfriheten åpenbarer seg. Når modige mennesker kritiserer myndighetene, har de alltid først tenkt seg om. Tanker fører til ord, og ord fører til handling. Folkelige revolusjoner begynner alltid i menneskers hoder.

OPP GJENNOM HISTORIEN er det ikke få samfunn – og igjen gjelder dette særlig autoritære regimer, men ikke bare – som gjennom sensur, bokbål, arrestasjoner, spredning av frykt og andre brudd på ytringsfriheten, har ønsket å hindre nye tanker i å slå rot og spre seg i befolkningen. Faktisk er det fremdeles bare et mindretall av FNs 193 medlemsstater som har en god eller tilfredsstillende situasjon når det

F NTB Scanpix

01

Tanker fører til ord, og ord fører til handling.

► gjelder ytringsfriheten. De fleste har klare mangler. Ifølge Reportere uten grenser er forholdene for pressefriheten verst i Eritrea, Nord-Korea og Turkmenistan, tett fulgt av Syria, Somalia, Iran, Kina, Vietnam, Cuba, Sudan og Jemen.

Moderne informasjonsteknologi har gjort situasjonen mer utfordrende for stater som ønsker å kontrollere befolkningens tanker og tilgang til informasjon. Via nye sosiale medier på internett kan informasjon spres som ild i tørt gress og være vanskelig å kontrollere. Sosiale medier var sterke drivkrefter under den arabiske våren. Massiv regimekritikk og gjen-tatte oppfordringer til aksjoner gjennom Facebook og andre nettsamfunn var med og mobiliserte mennesker. Nå frykter andre autoritære land lignende oppstander. Deres virkemidler for å hindre krav om åpenhet og demokrati, er ofte mer fryktpolitikk og undertrykking.

Utstrakt folkelig bruk av informasjonsteknologien gir også statene nye muligheter for kontroll. Edward Snowden avslørte at USAs myndig-

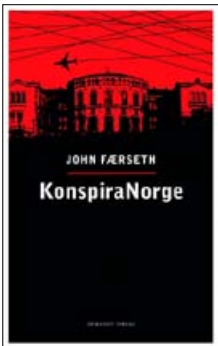
heter, i terrorbekjempelsens navn, overvåker millioner av amerikanske borgeres telefontrafikk og databruk. Når stater overvåker sine innbyggere er det særlig brudd på retten til privatliv som trekkes frem og kritiseres. Men massiv kontroll, særlig av intellektuelle aktiviteter, kan også innebære brudd på tankefriheten. Føler mennesker at de kontrolleres og voktes, kan de vegre seg for å utforske nye og kontroversielle ideer, dele informasjon og videreutvikle sine intellektuelle kapasiteter. De kan bli mer passive i sin samfunnsdeltakelse. Om stater velger å beskytte sin nasjonale sikkerhet på denne måten, kan de frie tankene som de demokratiske institusjonene er avhengig av stå i fare.

VIL UTVIKLINGEN AV INFORMASJONSTEKNOLOGIEN i det lange løp bidra til

01 Føler mennesker at de kontrolleres og voktes, kan de vegre seg for å utforske nye og kontroversielle ideer, dele informasjon og videreutvikle sine intellektuelle kapasiteter.

mer undertrykking og kontroll eller mer åpenhet og demokratisering? Vi må håpe på det siste. Og visstnok skal befolkningen i Nord-Korea – landet der bare den politiske eliten er på nett – til tross for en ekstrem sensurpolitikk, i dag ha mer informasjon om verden utenfor enn noen gang før. Årsaken skal være innsmuglede mobiltelefoner med muligheter for ulovlig nettoppkobling.

Svaret på det innledende spørsmål om tankene trenger et menneskerettslig vern, må derfor være et rungende JA. Også i vår tid må tankefriheten bejaes som en fundamental rettighet og en forutsetning for mange andre. Enhver positiv samfunnsendring begynner alltid først med den frie tanke. ♦

KONSPIRANORGE. ROMØGLER OG JØDISK VERDENS-HERREDØMME – EN RUNDTUR I DEN NORSKE KONSPIRASJONS-FLORAEN
John Færseth
(Humanist forlag)

T Ida Sekanina

Får lyst til å vite mer om alt

Den journalistiske tilnærmingen og forfatterens oppriktige nysgjerrighet er bokas fremste styrke.

Terroraksjonen 22. juli gjorde for alvor konspirasjonsteorier aktuelt her til lands. I KonspiraNorge dykker John Færseth dypt ned i denne floraen. Boka er den første som utforsker konspirasjonsteorier som et norsk fenomen.

Hva bringer konspirasjonsteorier til Norge – et rikt land med et velfungerende demokrati og statsapparat? Hvem er disse menneskene, hva tror de på og hvor farlige er de?

Gjennom et stort utvalg i materiale og intervju viser Færseth hvordan nye medier lar konspirasjonsteoriene blomstre, både i Norge og internasjonalt. Fra å sitte i hver sin kjellerstue og skrive hver sin bok om Kennedy-drapet, har internett gjort det mulig å være i en kontinuerlig dialog. Her kan konspirasjonsteoretikeren oppdatere teoriene sine, knytte dem opp mot andre forestillinger, og ideer kan kastes frem og tilbake mellom deltakerne.

Det var gjennom alternativmiljøet at konspirasjonsteorier gjorde sitt inntog i Norge. Dette er en gruppe som er vant til å stille spørsmål ved vedtatte sannheter, og når en først stiller spørsmål ved vaksiner

og kreftbehandling, hvorfor ikke også være skeptisk til omstendighetene rundt 11. september og holocaust?

Alternativmiljøet forfekter en stigmatisert kunnskap, et begrep som først ble introdusert av Michael Barkun i 2003, og er en «samlebetegnelse for alt det som av en eller annen grunn ikke har blitt tatt inn i varmen av mainstream-media og akademia».

Det er imidlertid ikke bare mennesker definert som alternative, eller høyre-ekstreme, som leker med konspirasjoner. Færseth viser hvordan et overdrevent kritisk syn på USA og Israel har gitt grobunn for konspirasjoner blant enkelte også på norsk venstreside. Tidligere SV-leder Berit Ås og fredsforsker Johan Galtung er eksempler på anerkjente aktører som har havnet ut på den konspiratoriske glattisen.

Den journalistiske tilnærmingen og forfatterens oppriktige nysgjerrighet er bokas fremste styrke. Intervju med alt fra vaksinemotstandere, sentrale skribenter og nettdebattanter, til en kaféavtale med «Bjørn», som fantaserte om å sprengte Stortinget, gir et usminket bilde av hvordan

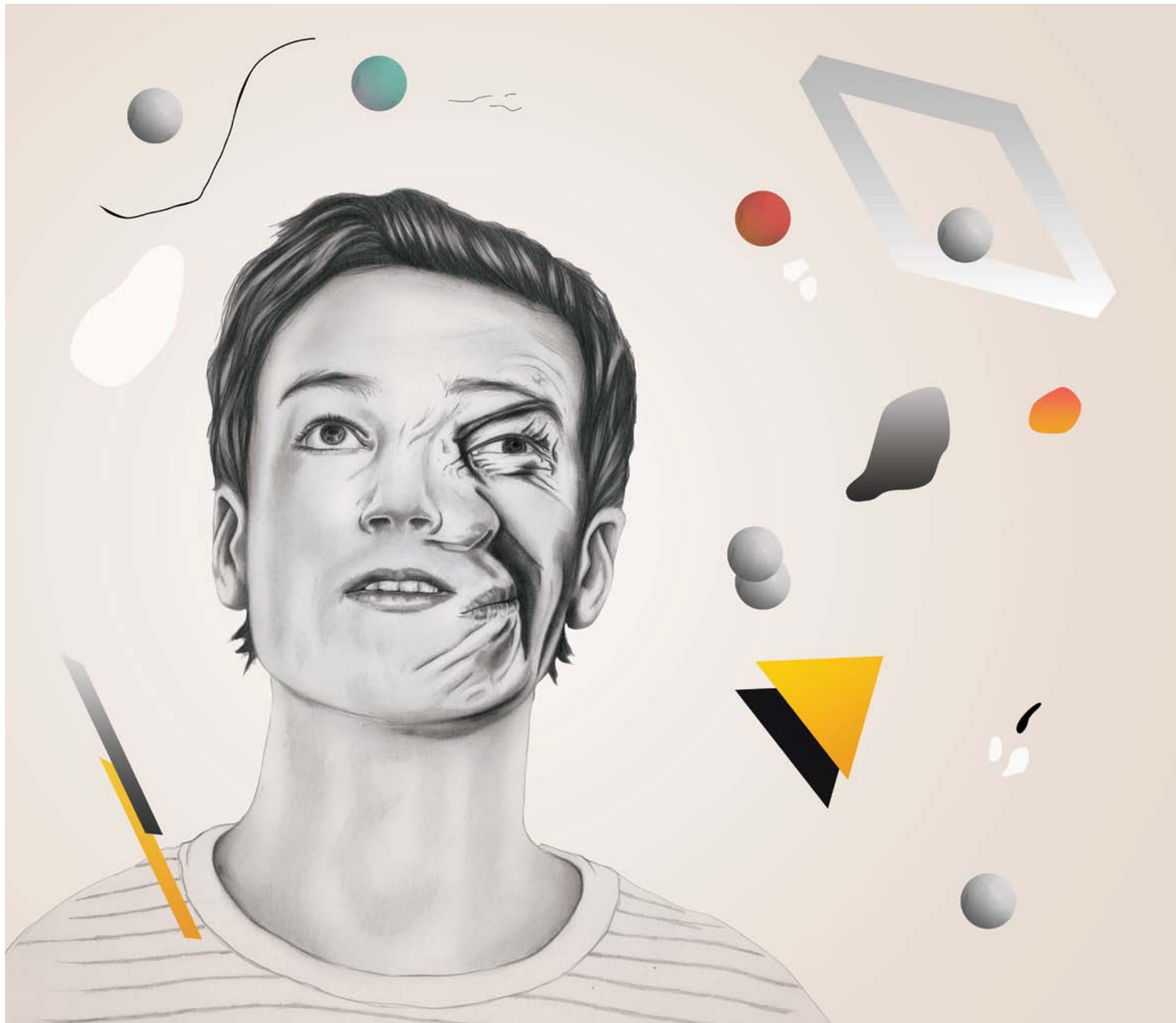
disse menneskene mener verden henger sammen.

Flere av intervjuobjektene er samfunnsdebattanter med tilknytning til det konspiratoriske nettstedet «Nyhets-speilet», mens andre er tilfeldige mennesker som har stukket flygeblader i hendene på forfatteren under foredrag han har vært til stede på.

KonspiraNorges avgrensinger gjør derimot at vi vil vite mer om alt. Særlig kunne boka viet større enda plass til intervjuobjekter utenfor konspirasjonsfloraen, som har studert disse miljøene og forestillingene deres. Mens både historikere og folklorister tar for seg alt fra høyrevridde konspirasjoner og moderne antisemitisme, hadde det også vært interessant å høre en norsk statsviteres perspektiv på konspirasjonsteorier om amerikanske styresmakter og israelskritikk som glir over i antisemittisme.

Men Færseth har i denne boken kommet med et viktig bidrag, og klarer å formidle et omfattende tema på en underholdende, billedlig og informativ måte. (9187) ♦

Les hele anmeldelsen på Fritanke.no [9187]

Forestillingen om at etikk og moral er avhengig av religiøs tro henger fortsatt igjen.

INGEN MORAL UTEN RELIGION?

T Norunn Kosberg, filosof og forfatter
I Christina Magnussen/ byHands

Etisk refleksjon har gjennom historien i stor grad har vært knyttet til religion. Religioner gir uten unntak føringer i forhold til moralske spørsmål, noe som gjør at religioner har en nødvendig forbindelse til etikk. Men det omvendte er ikke tilfelle: etisk refleksjon er ikke avhengig av religiøs tro. Altså er det ikke en nødvendig forbindelse mellom etikk og religion.

STEMMER DET LIKEVEL at religiøse mennesker mer moralske? Er ikke-religiøse mennesker mer umoralske og mindre interesserte i etikk? I USA, hvor det moralske av mange knyttes til å følge religiøse påbud, vil mange svare ja på dette spørsmålet. Der opplevde jeg at ikke-religiøse mennesker blir sett på som mindre moralske. Dette lar seg selvfølgelig ikke påvise, blant annet fordi det krever enig-

het om hva *moralsk* innebærer og fordi «moralskhet» er vanskelig å måle. Dessuten gjør ikke-religiøse mennesker gode handlinger, og religiøse mennesker kan gjøre handlinger som blir betraktet som onde – noen ganger med begrunnelse i sin religion. Et eksempel på slike handlinger begått i religionens navn er de brutale korstogene – krigstoktene i middelalderen som hadde til hensikt å spre katolsk kristendom. Religion har blitt, og blir, brukt som alibi for *alle* typer oppførsel. Undertrykking av kvinner og minoriteter, drap og slavehold, voldtekt og kjønnslemlestelse blir også utført i Guds navn. Religiøse mennesker har på den ene siden brukt religion som påskudd til handlinger som mange vil betrakte som umoralske. På den andre siden er det en del som tyder på at religiøse i større grad enn ikke-religiøse engasjerer seg i hjelpearbeid som innsamling av penger til veldedighet og u-hjelp, suppekjøkken, rusomsorg og sykehusdrift. ➤

Slik jeg ser det, er humanetikken basert på en påstand om menneskets natur, nemlig at mennesker er utstyrt med fornuft og samvittighet – rasjonalitet og moralske følelser.

av en autoritet, men et prinsipp som kan begrunnes både rasjonelt og emosjonelt. Vi vil kunne komme fram til rette handlinger basert på vår medfødte *fornuft*, slik Kant (og andre) argumenterer for. Eller, siden vi ifølge Hume (og mange andre) har empati med andre mennesker, vil våre *følelser* styre oss til å handle godt mot andre. Slik jeg ser det, er humanetikken basert på en påstand om menneskets natur, nemlig at mennesker er utstyrt med fornuft og samvittighet – rasjonalitet og moralske følelser.

Fordi vi er utstyrt med samvittighet og fornuft, så *bør* vi handle brorskapelig mot hverandre. I motsetning til religiøs etikk tar altså humanetikken utgangspunkt i mennesket selv.

DET SOM OFTE framheves som styrken ved den religiøst baserte etikken – at den er gudegitt – kan like gjerne sees som en svakhet: at noe utenfor mennesket har bestemt levereglene som skal følges, gjør at religiøs etikk har mindre element av «tenk selv». Er man villig til å gjøre det man blir bedt om uten selv å vurdere om dette er riktig, kan det i verste fall føre til at man begår uhyrlige handlinger.

RELIGION KAN FUNGERE som motivasjonsfaktor for god oppførsel, blant annet

fordi det følger sanksjoner med leve-reglene; god oppførsel vil bli belønnet, dårlig oppførsel vil bli straffet – i dette livet eller i neste. Ikke-religiøse har ikke en slik motivasjonsfaktor til å handle godt, og vi har heller ikke fastlagte etiske retningslinjer gitt av en guddommelig makt. Likevel står de gudløse ikke helt uten prinsipper for hvordan de skal oppføre seg. Den britiske filosofen og ateisten Julian Baggini tar opp spørsmålet om nødvendigheten av en guddommelig gitt moral, og er enig i at vi ikke lenger har noen fasit når Gud er død. Men uten Gud blir det opp til oss mennesker å finne frem til hva som er rett og galt. Mennesker er samfunnsvesener, noe som forutsetter normer for omgang med andre. Det er derfor nødvendig å komme fram til retningslinjer for væremåte slik at fellesskapet vårt kan fungere. Han begrunner etikken i at den er en ønskelig og nødvendig overensstemmelse mellom mennesker (*på fagspråket kalles dette kontraktsteori*).

SLIK KAN ETIKKEN begrunnes i andre prinsipper enn religion: med at vi har fornuft og følelser, og at vi trenger nødvendige normer for at vi skal kunne leve sammen. Selvfølgeligheter kanskje – for oss humanetikere – ettersom dette er forutsetningen for eksistensen av organisasjonen *Human-Etisk Forbund*. ♦

Lestips

Julian Baggini:
Ateisme. En kort introduksjon, Humanist Forlag, Oslo 2008.

Richard Norman:
Humanisme, Humanist Forlag, Oslo 2007.

Leserrespons

Har du reaksjoner på artikler i Fri tanke? Skriv kort og konsist, helst maks 1000 tegn.

Diskuter og kommenter på [Fritanke.no](#) og vår Facebookside!

IKKE «VERDINØYTRAL»!

👉 I Fri Tanke 2-2013 har begrepet «verdinøytral» sneket seg inn to ganger: hos religionsviter Jesper Aagaard Petersen og religionshistoriker Anne Stensvold.

Begge er interessante å lese, men... Jeg trodde vi hadde klart å utrydde begrepet «verdinøytral». Jeg tror jeg kan si at det er *ingen* humanetikere som ønsker *verdinøytralitet*. Det er et meningsløst begrep som kristne har forsøkt å klebe ved oss i tiår etter tiår. De som kjempet for kristen formålsparagraf i barnehage og skole har gjentatt og gjentatt at humanetikerne ønsker «verdinøytralitet».

Jeg har skrevet to bøker mot denne kristne formålsparagrafen (som nå også har fått tillegget humanistisk). I mange, mange år har jeg og flere brukt mye tid på å forsikre at ingen vil ha eller kan få verdinøytralitet. Jeg kan bare gjenta hva Kristian Horn gjorde: Han kjempet for en «religionsnøytral» formålsparagraf og livssynsundervisning. Ikke «verdinøytral»!

Tone Bergli Joner, forfatter og humanetiker

18-ÅRS ALDERSGRENSE FOR USUNNE TROS-SAMFUNN

👉 «I teorien er 15 år en akseptabel grense for å selv kunne melde seg inn og ut av trossamfunn. Når du er 15 år er du på vei til å bli voksen, og er på mange områder moden nok til å bestemme selv. Men hvordan står det til med frivilligheten og selvbestemmelsen når du fra tidlig alder er opplært til å tilegne deg en gitt doktrine eller livssyn uten å bli tillatt vesentlige motforestillinger? Når man har lært at det å undersøke et alternativt livssyn eller livssynets motforestillinger i seg selv innebærer livsfare?», skriver *Hilde Langvann, organisasjonssekretær i Hjelpekilden Norge*, i en kronikk på [Fritanke.no](#). Kronikken er i anledning høringen til NOU'en «Det livssynsåpne samfunn», som går inn for 15-års aldersgrense for livssynsinnmelding. Hun argumenterer for at noen lukkede trossamfunn er så ekstreme i sin indoktrinering av barn og spør om det er *riktig at vi har et lovverk som ikke i tilstrekkelig grad beskytter barn mot å melde seg inn i slike trossamfunn*. «Vårt ønske er derfor at det settes en 18 års aldersgrense for å bli medlem av tros-

og livssynssamfunn som praktiserer ekskludering av barn.» Les hele og diskuter [9189]

I ETTERKANT AV EUTANASI-VEDTAKET

👉 *Tidligere generalsekretær og leder i Human-Etisk Forbund, Kari Vigeland*, reagerer på Landsmøtets eutanasi-vedtak (se s 6): «Det er riktig å ta hensyn til alle berørte parter av en alvorlig handling. Så langt kan jeg følge hovedstyrets begrunnelse og landsmøtets vedtak. Men ikke alle berøres like sterkt og bør tillegges like stor vekt når det gjelder aktiv dødshjelp. Filosofen James Rachels (i boken *Matters of Life and Death*) har gjort en analyse av etiske konsekvenser av legalisering av aktiv dødshjelp. Hans utgangspunkt er følgende: Dersom en handling bare har overveiende gode konsekvenser for alle berørte parter og ikke gjør vold på noens rettigheter, da er handlingen etisk forsvarlig og skal ikke straffes», skriver Vigeland i en kommentar på [Fritanke.no](#) [9167].

Lege og medlem i Human-Etisk Forbund, Morten Horn, gir Vigeland et lengre svar, og skriver blant annet: «[...] burde ikke en tidligere generalsekretær være mer bekymret over

organisasjons-prosessen? Jeg har tidligere påpekt at bare 30 av Oslo fylkeslags 16000 medlemmer har deltatt på fylkeslagsårsmøtene, og på disse møtene har vi ikke en gang fått stemme over spørsmålet om aktiv dødshjelp. I HEF generelt er det påvist et lavt engasjement for dødshjelpsspørsmålet, mange av medlemmene har aldri blitt eksponert for en grundig debatt med for- og mot-argumenter. Ja, man kan også spørre seg om ikke HEFs tillitsvalgte burde reflektere over dette kjernespørsmålet: er humanetikken egentlig et livssyn som legger opp til kjappe debatter og konkrete vedtak, om livets store spørsmål?»

I et tilsvaer til Horn skriver Vigeland at «Det er bra at motargumenter kommer på bordet og kan imøtegås. Men jeg godtar ikke å bli stemplet som lettvinnt når det gjelder mitt engasjement for aktiv dødshjelp. Og jeg synes ikke noe om at Morten Horn stempler den store overvekt av HEFs medlemmer som støtter aktiv dødshjelp som uinformerte eller tankeløse.»

Det er umulig å yte denne lange debattråden rettferdighet her – les og delta i debatten på [Fritanke.no](#) [9167]

Tallene i parantesene viser til nummeret saken har på [fritanke.no](#). Du kan også følge Fritanke.no på twitter: [@fritanke_no](#)

HOVEDKONTOR

St. Olavsgate 27,
Postboks 6744
St. Olavs plass
0130 Oslo

Tlf 23 15 60 00
human@human.no

For mer informasjon:
www.human.no
Se også: facebook.no/
humanetiskforbund

FYLKESKONTORER

Østfold
Tlf 69 31 71 65
ostfold@human.no

Rogaland
Tlf 51 90 64 50
rogaland@human.no

Akershus
Tlf 23 15 60 80
akershus@human.no

Hordaland
Tlf 55 21 41 90
hordaland@human.no

Oslo
Tlf 23 15 60 60
oslo@human.no

Sogn og Fjordane
Tlf 57 67 53 90
sognogfjordane@human.no

Hedmark
Tlf 62 53 05 22
hedmark@human.no

Møre og Romsdal
Tlf 71 21 56 05
moreogromsdal@human.no

Oppland
Tlf 61 17 67 10
oppland@human.no

Sør-Trøndelag
Tlf 73 80 64 80
sor-trondelag@human.no

Buskerud
Tlf 32 89 36 70
buskerud@human.no

Nord-Trøndelag
Tlf 48 60 62 28
nord-trondelag@human.no

Vestfold
Tlf 33 31 32 05
vestfold@human.no

Telemark
Tlf 35 53 13 38
telemark@human.no

Nordland
Tlf 75 52 97 00
nordland@human.no

Aust-Agder
Tlf 37 02 41 00
aust-agder@human.no

Troms
Tlf 77 65 81 98
troms@human.no

Vest-Agder
Tlf 95 75 95 41
vest-agder@human.no

Finnmark
Tlf 95 07 69 23
finnmark@human.no

For kontortider og annet, se **human.no**.

Vestfold, Buskerud og Telemark

Regionalt seminar på Havna hotell, Tjøme, 25.-27.oktober

Tro og livssyn – berikelse eller begrensning for ytringsfrihet og demokrati?

Hvordan kan tusenårige dogmer overleve i dagens samfunn? Har den som først roper «krenket» vunnet? Skal ytringsfriheten ha begrensninger? Kan guder unndras kritikk?

Innledere blant andre:

- Per Edgar Kokkvold, avtroppende leder Norsk Presseforbund.
- Walid al Kubaisi, forfatter, journalist og religionskritiker
- Arnfinn Pettersen, rådgiver Human-Etisk Forbund
- Flere navn kommer til etter hvert.

Påmelding innen 1. oktober til:

Telemarkskontoret
Epost:main.holte@human.no
Telefon: 35 53 13 38 (man-tor 9-14)
Pris pr person kr 1.300,- for hele helgen

Har du barn under 15 år?

Vi kan få offentlig støtte for medlemmers barn under 15 år, men du må selv registrere barna dine hos oss. Hvis du vil at den offentlige støtten skal gå til oss, send oss skjemaet du finner på www.human.no/barn eller kontakt oss på medlem@human.no eller 23 15 60 10.

Du kan også sende SMS til 2160:
HEF BARN + barnets navn og fødselsnummer.

Vil du bli kursleder til Humanistisk konfirmasjon?

Denne våren hadde rundt 10 000 ungdommer Humanistisk konfirmasjon. Human-Etisk Forbund søker engasjerte og ansvarlige voksne som kan lede konfirmasjonskurs om livssyn og etikk.

Du må identifisere deg med det humanistiske livssynet, kunne skape engasjement, stimulere til ansvarsbevissthet, toleranse og kritisk tenkning. Du får opplæring og honorar.

Les mer om Humanistisk konfirmasjon på human.no eller kontakt ditt fylkeslag/lokallag.

F Bjørnar Molstad

Hjelp oss å holde medlemsregisteret oppdatert

Har du endret e-post, telefon, adresse, navn eller livssituasjon? Gi oss beskjed på medlem@human.no eller 23 15 60 10, så holder vi medlemsregistret vårt oppdatert.

Abonner på Humanist

Tidsskriftet Humanist gis ut av Human-Etisk Forbund. Det er et tidsskrift for allmenn livssynsdebatt, med særlig vekt på problemstillinger som angår livssynshumanismen. Innholdet varierer

fra det allmen filosofiske, livssynsmessige og religionsvitenskapelige, til mer nærgående blikk på humanismen og dens organisering. Engasjerte skribenter presenterer temaer som sjelden får plass i andre norske medier.

Abonnementet koster 200 kroner for fire nummer per år. Bestill på humanist@humanist.no, www.humanist.no eller ring 23 15 60 00.

Sjekk ut våre nye profileringsprodukter i nettbutikken!

human.no/nettbutikk

Kjenner du noen som ønsker å bli medlem? La dem sende SMS: **HEF medlem** til **2160**. Da tar vi kontakt og tilbyr medlemskap.

Hamu er Human-Etisk Forbunds hjelpeorganisasjon. Formålet er å fremme menneskerettigheter i utviklingsland hvor krenkelser skjer på grunn av undertrykkende livssynstradisjoner, kulturelle fordommer eller manglende opplysning.

I samarbeid med lokale humanister er HAMU involvert i prosjekter i India, Nepal, Uganda og Nigeria.

Vis humanisme i praksis – støtt HAMUs viktige arbeid
Send sms til 2468 Kodeord: HAMU beløp
(Du velger selv beløpet, maks 500 pr sms) Eks: HAMU 200 til 2468

human.no

JOHN FÆRSETH
KonspiraNorge
Hvordan kan det ha seg at anerkjente professorer og respekterte politikere roter seg inn i suspekke konspirasjonsteorier? Hva er sammenhengen mellom tro på alternativ medisin og lefling med holocaustbenektelse? I boken rydder forfatteren grundig opp i villniset av konspirasjonsteorier og forklarer deres egen indre logikk. Samtidig spør han: Hvor farlig er disse teoriene og hvordan bør vi som samfunn og enkeltmennesker forholde oss til dem?

Ordinær pris 369,-
Medlemspris 277,-

GEIR ISENE
Nittenåttifire
Min vei inn i scientologiens dypeste hemmeligheter – og ut igjen
Geir Isene nådde det øverste nivået av selvutvikling, OT 8, i Scientologikirken. Men så brøt han med organisasjonen. I denne boka får du hele historien. Og for første gang kan du lese en bok der scientologiens innerste hemmeligheter avsløres.

Ordinær pris 369,-
Medlemspris 277,-

AUDHILD SKOGLUND
Sinte hvite menn
De ensomme ulvenes terror
Hva får ensomme ulver til å begå terrorhandlinger? I *Sinte hvite menn* blir historien, ideologien og psykologien til kjente og mindre kjente soloterrorister gått etter i sømmene. «Går det an å forstå logikken deres?» spør Skoglund i denne boka.

Ordinær pris 329,-
Medlemspris 247,-

Jeg ønsker å bestille stk *Den magiske virkeligheten* á kr 322,-

Jeg ønsker å bestille stk *KonspiraNorge* á kr 277,-

Jeg ønsker å bestille stk *Nittenåttifire* á kr 277,-

Jeg ønsker å bestille stk *Sinte hvite menn* á kr 277,-

(PORTO KOMMER I TILLEGG)

NAVN:

ADRESSE:

POSTNR./STED:

E-POST:

UNDERSKRIFT:

ADRESSATEN
BETALER
FOR SENDING
I NORGE

DISTRIBUERES AV
POSTEN NORGE

Humanist forlag AS
Svarsending IO39
0090 Oslo

Returadresse:
Human-Etisk Forbund
Pb. 6744, St. Olavs plass
0130 Oslo

Human-Etisk Forbund lanserer radio

Ingen musikk. Ingen reklame. Ingen avbrudd.

Gå inn og lytt.
human.no/radio

**GI Plass
TIL TANKEN**
human.no/radio

Human-Etisk Forbund